

Tweede editie, februari 2019

Toepassing van SDG's door Nederlandse organisaties

Beweging onder de oppervlakte

www.pwc.nl/sdgs

Inhoudsopgave

1	Voorwoord	3
2	Managementsamenvatting	6
3	SDG's binnen de sectoren:	9
	3.1 Overheid	10
	3.2 Social enterprises	13
	3.3 Goede doelen	16
	3.4 Bedrijven	18
4	De Nederlandse SDG situatie: bevindingen en kansen	21
5	Hoe staat Nederland ervoor per SDG?	27
	Bijlage I: Onderzoeksverantwoording	44
	Bijlage II: Respondenten interviews en ronde tafel	46
	Contactpersonen PwC	47

1 Voorwoord

Een studente die vanuit een diep schuldendal omhoog klimt, een ex-verslaafde die op scholen spreekt en de valkuilen naar drank en drugs probeert te vermijden, een afvalcoach die mensen helpt bij het scheiden van afval. Het zijn mensen die de Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties (VN) een gezicht geven. Zij maken duidelijk dat de SDG's ook relevant zijn voor Nederland; dat bijdragen aan de realisatie van de doelen niet – zoals nog vaak wordt gedacht – een vorm van ontwikkelingshulp is. In het tweede deel van dit rapport staan, gekoppeld aan één van de SDG's, interviews met hen en met anderen.

SDG's doen een beroep op iedereen

De SDG's die de VN in 2015 hebben vastgesteld, hebben betrekking op grote mondiale problemen en doen een beroep op publieke en private organisaties om gezamenlijk de ambities waar te maken door hun positieve impact te vergroten en hun negatieve impact te verminderen. Dat betekent concreet dat organisaties de SDG's moeten integreren in hun strategie en in hun bedrijfsvoering en dat zij daarover moeten gaan rapporteren. Dit onderzoek gaat over de manier waarop dit in vier sectoren (overheden, social enterprises, goede doelen en beursgenoteerde bedrijven) in Nederland gebeurt.

Er ontstaat een gemeenschappelijke taal

Dit is het tweede onderzoek dat PwC publiceert. Onze conclusie is, net als vorig jaar, dat organisaties moeite hebben en houden met het doorvertalen van de SDG's naar hun strategie. Ook het daadwerkelijk concretiseren van hun bijdrage aan de oplossing van de wereldproblemen blijkt een grote uitdaging te zijn. Dat wil niet zeggen dat er in één jaar niets veranderd is: onder de oppervlakte zien wij allerlei beweging, bijvoorbeeld dat het 'vastpakken' van de SDG's leidt tot de ontwikkeling van een gemeenschappelijke taal, waardoor organisaties uit verschillende sectoren elkaar gemakkelijker gaan vinden. Ook zien wij het aantal organisaties dat belang hecht aan de SDG's nog steeds toenemen. Wij zijn ervan overtuigd dat samenwerking en kennisuitwisseling belangrijke factoren zijn in het verder brengen van dit onderwerp.

Niet gemakkelijk, wel reëel en haalbaar

Wij hebben als PwC in Nederland inmiddels geleerd dat het integreren van de SDG's in de strategie en bedrijfsvoering inderdaad geen gemakkelijke, maar wel een reële en haalbare opgave is. We willen een paar ervaringen met u delen.

- **Committeer je als bestuur en integreer de SDG's in de strategie**

Ruim twee jaar geleden hebben wij als PwC in Nederland besloten de SDG's te omarmen. Voor ons is het uitgangspunt hierbij dat de SDG's geen losstaand 'duurzaamheidsverhaal' vormen, maar daadwerkelijk geïntegreerd moeten worden in onze strategie en bedrijfsvoering. Dit past in onze huidige transformatie naar een purposegeleide, waardengedreven organisatie die ernaar streeft vertrouwen te bouwen in de maatschappij en bij te dragen aan het oplossen van belangrijke problemen. Het belang van de SDG's wordt door de hele raad van bestuur actief uitgedragen. Wij sporen onze mensen aan (en we ondersteunen hen hierin door voorlichting, informatie en een training) hierover met klanten en relaties het gesprek aan te gaan.

- **Leg een duidelijke focus**

Omdat de VN zeventien doelen hebben gesteld met daaraan gekoppeld maar liefst 169 subdoelen, zijn we begonnen met een analyse van welke doelen het meest relevant voor ons zijn. Vervolgens hebben we vanuit de negen doelen die uit de analyse naar voren kwamen, een nadere keuze gemaakt voor de vier SDG's die het meest aansluiten bij onze strategie en kernactiviteiten. Deze vier SDG's bestrijken een breed gebied en we zijn ervan overtuigd dat we door het leggen van een focus effectiever en impactvoller zijn.

PwC ziet veel redenen om de SDG's te integreren in de strategie van een bedrijf.

Waarom zouden bedrijven de SDG's moeten omarmen?

Er zijn veel redenen voor een bedrijf om de SDG's op te nemen in de strategie.

Verantwoordelijkheid – zonder de inspanning van bedrijven kunnen de SDG's niet worden gerealiseerd. Het is van belang dat bedrijven verantwoordelijkheid nemen. Voor de meeste overheden zal het financieren van de SDG's veel gevraagd zijn, waar ze in het verleden al afstand hebben genomen van toezeggingen voor vergelijkbare doelen.

Samenwerking – de SDG's versterken sector overschrijdende samenwerkingsverbanden en publiek/private partnerschappen.

Betere prestaties – de duurzame MSCI-index overtreft de reguliere MSCI-index, met een percentage van **3,48 procent** in 2017.

Reputatie – de SDG's zijn een nuttige weerspiegeling van maatschappelijke verwachtingen. Handelen in overeenstemming met deze verwachtingen zal bijdragen aan het opbouwen van sterkere relaties met stakeholders.

Gemeenschappelijke taal – de SDG's zullen de nieuwe taal voor verslaggeving worden over de rol die ondernemingen spelen in het oplossen van maatschappelijke problemen.

Behouden van een positieve 'license to operate' – door het opstellen van een strategie die in overeenstemming is met de prioriteiten van de overheid.

Reglementaire wijzigingen – blijf beleidsmaatregelen om richting te geven aan het verwezenlijken van de SDG's een stap voor.

Geweldige kans – producten en diensten ontwikkelen die zich richten op de uitdagingen van de SDG's biedt significante groeimogelijkheden voor bedrijven.

Beleggingsfondsen – milieu-, sociale en governance criteria spelen een steeds belangrijkere rol bij het maken van investeringsbeslissingen.

Risicobeheer – om de risico's te beperken die geassocieerd worden met het niet behalen van de SDG's.

Purposegeleid – bijdragen aan de SDG's past bij het worden van een purposegeleide organisatie.

• Kijk waar je een stap extra kunt zetten

Bij de vier doelen die we hebben gekozen, hebben we vervolgens expliciet de vraag gesteld wat we daar al op deden, maar vooral ook hoe dat meer en beter kon. Een bekende valkuil van werken met SDG's is de acties te beperken tot de huidige werkzaamheden en aan de hand hiervan de link te leggen met de SDG's, het zogenaamde 'plotten' op bestaand beleid. Dit wilden we vermijden door expliciet uit te werken wat PwC extra of anders kan doen om bij te dragen aan de vier gekozen doelen. We hebben ambities geformuleerd en vervolgens indicatoren opgesteld om de voortgang te meten (zie afbeelding pag. 5).

Met de uitwerking van 'Duurzame consumptie en productie' (SDG12) zijn we tot nu toe het verst gevorderd. Daar heeft de vraag 'wat kunnen we extra doen' geleid tot het formuleren van de ambitie om in 2030 circulair te opereren, dus zonder emissies, zonder afval en met optimaal (her) gebruik van producten en materialen. We hebben een indicator ontwikkeld om de circulariteit in onze organisatie te meten, wat bijvoorbeeld heeft geleid tot de aanvullende doelstelling dat in 2025 ons hele wagenpark fossielvrij is. We rapporteren de voortgang hierop in ons jaarverslag. Afgelopen jaar hebben we ook indicatoren opgesteld om de voortgang te meten op de ambities van de andere door ons gekozen SDG's waarover we vervolgens in ons jaarbericht verslag zullen gaan doen.

Het is nooit 'af'

Het verder implementeren van onze SDG-ambities, de monitoring daarvan en bijsturing is een karwei dat nooit 'af' is. Het is van belang dat elke organisatie steeds bijstuurt: je positieve bijdrage verder uitbouwen en je negatieve bijdrage verder reduceren. Wij willen met deze publicatie zeker niet suggereren dat het een eenvoudig proces is noch dat wij alle wijsheid in pacht hebben. Wel hopen wij andere organisaties te inspireren. En omdat wij, door de aard van ons werk, vele verschillende organisaties kennen, zien wij trends en kunnen wij partijen met elkaar in contact brengen. De SDG Booster is hiervan een voorbeeld. Alleen gezamenlijk, nationaal en internationaal, kunnen we de zeventien doelen bereiken. Laten we ook in de toekomst die samenwerking blijven opzoeken.

Namens het PwC-onderzoeksteam, Jenny Bruin, Yonne van der Horst, Anne Kemeling, Linda Midgley, Linda Oosdijk, Marije Oudshoorn, Kevin Post, Rianne Siebenga en Anne-Luise Stroomer, wil ik iedereen bedanken die kennis en ervaring met ons heeft gedeeld. Zonder hen was dit rapport nooit tot stand gekomen.

Renate de Lange-Snijders

Raad van bestuur van PwC in Nederland en verantwoordelijk voor Corporate Responsibility.

			
Selected UN SDG Target Target 8.2 Achieve higher levels of economic productivity through diversification, technological upgrading and innovation	Selected UN SDG Target Target 10.3 Ensure equal opportunity and reduce inequalities of outcome	Selected UN SDG Target Target 12.6 Encourage companies, especially large and transnational companies to adopt sustainable practices and to integrate sustainability information into their reporting cycle	Selected UN SDG Target Target 16.6 Develop effective, accountable and transparent institutions at all levels
PwC ambition Ensure decent work and economic growth by continuous adaptability of our organisation	PwC ambition Achieve an inclusive culture in which we embrace diversity. Inclusive means that everyone feels involved and valued – not in spite of but thanks to their differences	PwC ambition To be 100% circular by 2030 (no waste, no carbon emissions, optimal re-use)	PwC ambition Contribute to the (re)shaping of tax laws and regulations on social relevant topics
KPI Average PwC NL User score on Digital Fitness app	KPI Ratio female/male and Dutch/western/non-western migration origin in partner and director positions	KPI Circularity in operations (%)	KPI <ul style="list-style-type: none">• Amount of hours made available for fulfilling our tax thought leadership role on rebuilding trust in taxation (hours spent on e.g. conducting research and knowledge sharing)• Number of social relevant topics we have provided relevant input on

2 Management- samenvatting

Voor dit onderzoek hebben wij getoetst in welke mate organisaties in vier sectoren (overheid, social enterprises, goede doelen en bedrijven) de SDG's integreren in hun strategie. We identificeren de uitdagingen die de sectoren hierbij ondervinden en doen aanbevelingen. Dit is het tweede jaar dat wij de SDG Booster publiceren. De onderzoeksgroep is sterk gegroeid: we hebben nu circa 500 overheidsorganisaties, 300 social enterprises, 250 goede doelen en 40 beursgenoteerde bedrijven in dit onderzoek betrokken, zie [Onderzoeksverantwoording](#).

Dit rapport bestaat uit twee delen: het eerste deel bevat de bevindingen uit ons eigen onderzoek naar de manier waarop de overheid, social enterprises, goede doelen en bedrijven omgaan met de SDG's. We sluiten dit af met meer algemene bevindingen en aanbevelingen. Het tweede deel gaat over hoe verschillende (nationale en internationale) organisaties de stand van zaken beoordelen van Nederland in zijn geheel als het gaat om het realiseren van de SDG-ambities.

Wij zien het volgende in de sectoren

Alhoewel wij onder de oppervlakte de nodige beweging zien, lijken organisaties nog even ver als eind 2017. Bij de gemeenten zien we dat de groep die SDG's op de agenda heeft gezet, is gegroeid.

Binnen de overheidsorganisaties leiden de SDG's nog onvoldoende tot andere keuzes. Zowel bij de ministeries, als bij gemeenten en zbo's is een kleine groep organisaties aan de slag gegaan met de SDG's. Het serieus oppakken van de uitdagingen rondom de SDG's is voor een groot deel afhankelijk van de betrokkenheid van de top van organisaties, die de interne slagkracht kan vergroten. In dit hoofdstuk komt ook naar voren dat er behoefte is aan visie en richting van de overheid voor een nationale SDG-strategie. Wij adviseren alle overheden:

- aan de slag te gaan met de SDG's en inspiratie op te doen bij organisaties die al verder zijn;
- om de top van de organisatie zich uit te laten spreken over het belang van de SDG's.

De SDG's worden weinig genoemd in de jaar- en impactverslagen van de **social enterprises**. De overheersende opvatting is dat een social enterprise vanuit haar aard en doelstellingen altijd als core business maatschappelijke waarde toevoegt en dat zij zich daarmee niet hoeft te 'verantwoorden' via de SDG's. Tegelijk zien social enterprises de SDG's wel als een mogelijkheid om middels een gemeenschappelijke 'SDG-taal' verbinding te leggen met andere organisaties. Wij adviseren social enterprises:

- zich bewust te zijn van het belang voor hun organisaties om aan te sluiten bij de SDG's en in kaart te brengen wat deze bijdrage is;
- bewust te worden van de onderliggende targets bij de SDG's die de onderliggende doelstellingen per SDG aangeven en het beter mogelijk maken de doelen te operationaliseren;
- de SDG's te gebruiken om actief nieuwe samenwerkingsverbanden aan te gaan.

Goededoelenorganisaties zijn op zoek naar goede voorbeelden om impact te verantwoorden, maar zien nog lang niet altijd meerwaarde om hun impactverantwoording te linken aan de SDG's. In de jaarverslagen van goededoelenorganisaties worden de SDG's minimaal toegelicht.

Wij adviseren goededoelenorganisaties:

- in kaart te brengen hoe hun organisatie bijdraagt aan de SDG's;
- open te staan voor de ervaring hiermee van andere goede doelen en bedrijven;
- een gemeenschappelijke taal en bewustwording te ontwikkelen.

Top 3 SDG's social enterprises

Top 3 SDG's goede doelen

Top 3 SDG's bedrijfsleven

Het bedrijfsleven omarmt de SDG's, maar extra inzet is nodig om de SDG's effectief te integreren in de strategie en activiteiten. Ook kunnen bedrijven vaker hun impact op de SDG's meten. Om SDG's succesvol in te bedden in de bedrijfsvoering adviseren wij bedrijven:

- het bewustzijn van belangrijke stakeholders in de organisatie over de SDG's te vergroten om verdere integratie te bevorderen;
- te focussen op SDG's die nauw verbonden zijn met de activiteiten en waardeketen van het bedrijf;
- kansen en risico's te identificeren en strategische doelstellingen te formuleren voor de geprioriteerde SDG's;
- indicatoren op te stellen en data te verzamelen om prestaties en voortgang op het gebied van de geprioriteerde SDG's te meten;
- transparant te zijn naar interne en externe stakeholders over wat het bedrijf doet om bij te dragen aan de SDG's.

Algemene stand van zaken: beweging onder de oppervlakte, maar echte vooruitgang niet zichtbaar

In ons *vorige rapport*, van november 2017, gaven wij aan dat:

- het bedrijfsleven de SDG's omarmt, maar dat de verantwoording beter kan;
- de decentrale overheid op het Rijk wacht;
- goedbedoelenorganisaties al bijdragen, maar dat zij dit nog meer zichtbaar moeten maken;
- social enterprises de SDG's nog niet zien als mechanisme om te communiceren en/of zich te verantwoorden over de impact die de organisatie nastreeft.

De constatering bij het bedrijfsleven, de goedbedoelenorganisaties en social enterprises gaan ook voor 2018 op. Bij de decentrale overheden zien we wel beweging door gemeenten die de SDG-handschoen oppakken.

Overkoepelend zien wij het volgende in de Nederland

De bekendheid van de SDG's is toegenomen. Echter, de inbedding in de strategie van organisaties blijft achter. Organisaties doen nog onvoldoende iets 'anders' omwille van de SDG's. De onderliggende *targets*, hebben een te kleine rol en bekendheid. Ook worden de SDG's nog steeds sterk geassocieerd met ontwikkelingssamenwerking. Er is behoefte aan een nationale visie en doelstellingen. Nu kijken partijen nog te veel naar elkaar om het SDG-wiel in beweging te krijgen. Wel is het zo dat in alle sectoren organisaties te vinden zijn die (bottom-up) initiatieven ontwikkelen en op een of andere manier aan de slag zijn met de SDG's. Wij zien dat organisaties een bijdrage aan met name SDG 8 en 12 benoemen, terwijl er op nationaal niveau juist aandacht nodig is voor SDG 5 en 13.

Kansen die wij zien om de realisatie van de SDG's dichterbij te brengen

- Nationale SDG-visie en doelstellingen vanuit het Rijk
 - opdeling in drie periodes
 - bij onvoldoende voortgang: dwingendere doelstellingen
 - invulling doelstellingen vrijlaten
- Coördinatie van nationale invulling bij ministerie EZK
- Inspirerend leiderschap om SDG's daadwerkelijk te realiseren
- Inbedding SDG's in strategie van de organisatie
- Meer aandacht voor onderliggende targets
- Verder ontwikkelen indicatorensets nodig

3 SDG's binnen de sectoren: overheid, social enterprises, goede doelen en bedrijven

3.1. Overheid

SDG's leiden nog onvoldoende tot andere keuzes binnen overheidsorganisaties

De overheid heeft een dubbele rol ten aanzien van de SDG's. Zij kan als beleidsmaker richting geven en bindende regelgeving opstellen en is tegelijkertijd actor door vanuit de diverse overheidsorganisaties een eigen bijdrage aan de SDG's te leveren. Wij hebben de ministeries, gemeenten, zbo's en agentschappen onderzocht. Een minderheid van deze organisaties draagt haar betrokkenheid bij de SDG's actief uit in haar externe communicatie, jaarverslagen of websites. Bij de overheidsorganisaties die bezig zijn met SDG's is veelal sprake van het plotten van lopende initiatieven en programma's onder een SDG-label. Extra stappen worden niet genomen.

We zien dat de SDG's behoorlijk bekend zijn onder overheidsorganisaties. Echter, de SDG's spelen nagenoeg geen rol in hun beleid en de implementatie hiervan. Tijdens ons onderzoek – dat hoeft dus niet op te gaan voor de hele overheid – hebben we geen voorbeelden gezien van overheidsorganisaties die hun beleid hebben aangepast of extra nieuwe stappen hebben genomen om hun positieve impact te vergroten of hun negatieve impact te verminderen. De verantwoordelijkheid wordt ergens anders gelegd (bij het bedrijfsleven, bij de burger, of bij de rijksoverheid). Dit beeld gaat overigens ook op voor organisaties in de andere sectoren.

Behoeft aan richtinggevende rol van rijksoverheid

De overheid waardeert de activiteiten van bedrijven, goede doelen en social enterprises op het gebied van SDG's als goede voorbeelden van bottom-up initiatief. In de interviews komt echter concreet naar voren dat er behoefte is aan meer handvatten vanuit de rijksoverheid. In ons eerste rapport van

2017 constateerden we al dat deze een kans heeft laten liggen om hier richtinggevend in te zijn. De regering lijkt nu pas in beweging te komen op het gebied van SDG's. De beleidsnota *'Investeren in Perspectief'* (2018) van minister Kaag van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, waarin de SDG's zeer nadrukkelijk zijn opgenomen, wordt gezien als een manier om deze gemiste kans te repareren. Andere ministeries zitten in de fase van het inzichtelijk maken van welke bestaande beleidsagenda's bijdragen aan de SDG's. Binnen de ministeries is het momenteel nog niet mogelijk beleidskeuzes te baseren op de SDG's. De departementen zien het hebben van inzicht in lopende activiteiten die relateren aan de SDG's als een stap in de goede richting.

Leiderschap op ministeries zet SDG's hoger op de agenda

Organisaties vanuit alle sectoren kijken naar de rijksoverheid voor een nationale invulling van de SDG-agenda. Die rijksoverheid reageert wisselend hierop. Enerzijds wordt aangegeven dat de visie over de SDG's bestaat en te vinden is in Kamerbrieven en dat intrinsiek leiderschap op duurzame ontwikkeling ook vanuit het bedrijfsleven moet komen. Anderzijds wordt de behoefte onderschreven aan een sterke 'tone at the top' die duidelijk is over het belang van de SDG's. Zo is volgens het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat de betrokkenheid van haar bewindspersonen, vooral van staatssecretaris Van Veldhoven, cruciaal geweest om de SDG's hoog op de agenda van het ministerie te krijgen. Als de minister-president en het ministerie van Algemene Zaken zich achter de SDG's zouden scharen, wordt er meer aandacht in de samenleving gegenereerd en dat zou het draagvlak voor de SDG's enorm kunnen vergroten. De overheid zou inzicht kunnen bieden in welke stappen er voor Nederland nodig zijn om de doelen voor 2030 te halen. Zie [ons advies](#) tot het opstellen van een nationale SDG visie.

Kleine groep zbo's aan de slag met SDG's

Van de 109 zelfstandig bestuursorganen (zbo's) zijn er vijf die in hun jaarverslagen communiceren over de SDG's. Uit de interviews met vertegenwoordigers van deze zbo's blijkt dat deze actieve houding wordt gedreven door een betrokken en actieve top die van de SDG's een prioriteit maakt. Deze organisaties focussen op SDG's die dichtbij hun de kerntaak liggen. Zo waarschuwde De Nederlandsche Bank (DNB) in haar rol als toezichthouder al over de risico's van klimaatverandering die een gevaar vormen voor de Nederlandse financiële sector. In het rapport 'Op waarde geschat. Duurzaamheidsrisico's en -doelen in de Nederlandse financiële sector (<https://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archieff/DNBulletin2019/dnb381614.jsp>)' is voor een aantal maatschappelijke en ecologische uitdagingen uiteengezet in welke mate deze risico's vormen voor financiële instellingen. Bij de agentschappen zet de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) de SDG's in als gemeenschappelijke taal om gericht bij te kunnen dragen aan maatschappelijke opgaven.

Kleine groep zbo's aan de slag met SDG's

Zbo's die de SDG's in hun jaarverslag vermelden: De Nederlandsche Bank, het College voor Rechten voor de Mens, de Koninklijke Bibliotheek, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Daartoe staan de SDG's in de meerjarenstrategie van RVO.

Kleine, maar groeiende groep decentrale overheden aan de slag met SDG's

Uit ons onderzoek blijkt dat weinig gemeenten aan de slag zijn met de SDG's. Van de 343 gemeenten in het onderzoek benoemen 25 de SDG's in hun coalitieakkoord, waarvan er zes de doelen specifiek hebben uitgewerkt. Daarnaast benoemen veertien gemeenten de SDG's op hun website, waarvan er vier de doelen specifiek hebben uitgewerkt, maar niet in hun coalitieakkoord hebben opgenomen. Dit betekent dat in totaal 39 gemeenten (11,4%) de SDG's benoemen en tien gemeenten (2,9%) de SDG's specifiek hebben uitgewerkt.

Hieruit kan worden geconcludeerd dat bij een deel van de gemeenten de SDG's op de kaart staan. Maar een daadwerkelijke implementatie van de SDG's staat nog in de kinderschoenen. Een verklaring hiervoor is dat veel gemeenten de verkiezingen van maart 2018 wilden afwachten voordat ze met de SDG's begonnen en dus nog niet ver gevorderd zijn. Ook worstelen gemeenten met de vraag wáár ze moeten beginnen, omdat de doelen op gemeentelijk niveau nog niet concreet zijn. Daarnaast zijn de onderwerpen van de SDG's verspreid over verschillende afdelingen, wat het ook organisatorisch een uitdaging maakt.

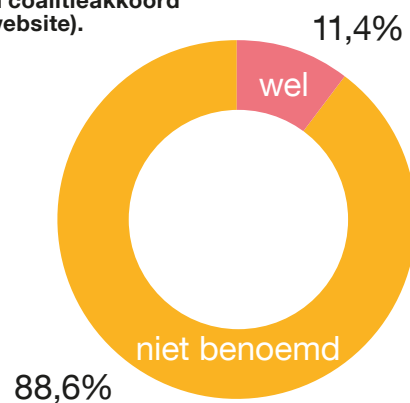
Het gebruik van de SDG's door gemeenten wordt gestimuleerd door VNG International. Met de handreiking *'De global goals in het gemeentelijk beleid'* biedt VNG International gemeenten een concrete aanpak en een helpende hand voor gemeenten om met de SDG's aan de slag te gaan. Daarnaast ontwikkelt VNG International samen met het universitair kenniscentrum Telos en een aantal gemeenten het dashboard *waarstaatjegemeente.nl*, waar gemeenten data kunnen vergelijken en informatie kunnen ophalen omtrent de SDG's. Een overzicht van de de gemeenten die Global Goal gemeente zijn staat [hier](#).

Er zijn verschillende redenen waarom gemeenten met de SDG's aan de slag gaan. Zo kan het initiatief vanuit een coalitiepartij komen. Sommige gemeenten kiezen een selectie van doelen en sommige kiezen voor een integrale aanpak op alle SDG's. Echter, alle geïnterviewde gemeenten stellen dat de SDG's een gemeenschappelijke taal vormen, op nationaal en internationaal niveau. Dit vergemakkelijkt de samenwerking met andere gemeenten, maar ook met partijen uit andere

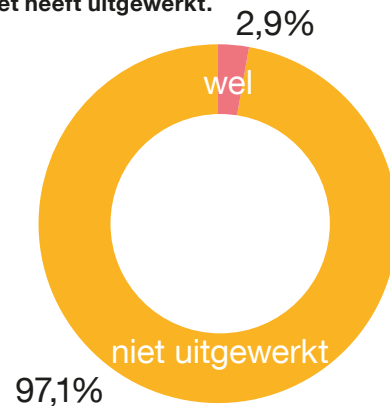
sectoren, wat duurzame relaties kan opleveren. Zo bieden de SDG's een kans om bij de inkoop de juiste social enterprises en goede doelen aan te haken op SDG-thematiek waarmee de gemeente worstelt. De gemeenten zitten verder met de vraag hoe de SDG's op gemeentelijk niveau meetbaar kunnen worden gemaakt, zodat ze kunnen worden gebruikt als verantwoording voor gemeentelijk beleid.

De gemeente Haarlem verwacht dat de eisen die in de toekomst aan de verantwoording van de begroting worden gesteld, niet meer alleen financieel van aard zullen zijn. Om die reden neemt zij voor haar duurzaamheidsbegroting naast financiële indicatoren ook niet-financiële indicatoren mee, met een link naar de SDG's. Samen met het CBS is Haarlem een pilot gestart om te bekijken welke niet-financiële informatie onderdeel kan uitmaken van de verantwoording van de gemeentelijke begroting.

% gemeenten dat SDG's wel/niet benoemd (in coalitieakkoord danwel op website).

% gemeenten dat SDG's wel/niet heeft uitgewerkt.

Aanbevelingen voor de sector

- **Overheden, ga aan de slag met SDG's.** Voor overheden die nog niets doen met SDG's: wacht niet tot de SDG's en de onderliggende targets concreter zijn gemaakt of tot er een nationale strategie is, maar ga aan de slag. Er zijn goede voorbeelden van gemeenten, zbo's en ministeries die al verder zijn. Doe bij hen inspiratie op.
- **Verleid de top van de organisatie tot het doen van een uitspraak over strategisch belang van de SDG's.** Draagvlak in de top van de organisatie is cruciaal voor interne slagkracht. Laat die zich uitspreken over het belang van de SDG's.

We redden het niet met een paar gemeenten

In 2015 omarmde de gemeente Utrecht de SDG's. Nu wordt de gemeente zowel nationaal als internationaal gezien als één van de koplopers. In december 2018 werd Utrecht met haar initiatief 'Lokaal vertalen van SDG's door multi-stakeholder partnerships' in China genomineerd voor de Guangzhou Award voor stedelijke innovatie.

Internationale samenwerking

'Utrecht is altijd al sterk internationaal gericht geweest,' zegt Hans Sakkers, hoofd Internationale Zaken bij de gemeente Utrecht. Al sinds de jaren 80 werkt Utrecht aan het leggen van internationale relaties. Eerst via stedenbanden met steden als León in Nicaragua en Brno in Tsjechië en de afgelopen jaren ook via economische missies, een lobby in Brussel, EU-gefinancierde projecten, een internationaal 'welcoming centre', de promotie van het belang van mensenrechten in Utrecht en meer. Onlangs kwam daar, in het kader van SDG 17 (Partnerships), een samenwerking bij op het gebied van circulaire economie met Kajjansi in Uganda. Hierbij is een gelijkwaardige relatie een uitgangspunt, waarbij ervaring wordt uitgewisseld over overeenkomstige stedelijke problematiek.

Een dashboard waarin anderen participeren

Gemeente Utrecht heeft een afdeling Europese en Internationale Zaken van achttien personen, waarvan vier personen zich gedeeltelijk bezighouden met de SDG's. Zo ontwikkelt Utrecht een dashboard dat inzichtelijk maakt hoe lokale Utrechtse initiatieven bijdragen aan de SDG's. Hans: 'Maar hoe maken we van een dergelijke descriptieve monitor een stimulans om als stedelijke partners tot een nieuw soort maatschappelijke agendasetting en actie te komen? We willen dat het dashboard participatief wordt

en dat stedelijke partners het verder aanvullen met informatie, kennis en verhalen. En dat het een startpunt van nieuwe initiatieven wordt. Hoofddoel is dat zoveel mogelijk Utrechters weten wat de SDG's zijn, zodat dit leidt tot innovatieve actie. Wat ons sterk helpt bij het bouwen van ons dashboard is veelvuldig contact met andere Europese steden die met eenzelfde exercitie bezig zijn, zoals Malmö, Bonn, Stuttgart en Gent. Zo leerden we van Malmö dat het mogelijk is om ook de gemeentelijke begroting te koppelen aan de SDG's.' Op dit moment werkt Utrecht samen met de Universiteit Utrecht aan een Europees Horizon 2020-project over de wijze waarop de SDG's strategisch kunnen worden ingezet op lokaal niveau.

Buiten de gemeente om

Voor het behalen van de doelen richt Utrecht zich niet op de interne gemeentelijke organisatie, hoewel het belang van uitdragen van de SDG's door de burgemeester en wethouders wordt onderkend. De strategie van Utrecht is juist om grote delen van de bevolking te activeren. Hans: 'Het moet juist buiten de gemeente om en samen met de stad. Als de stad het niet oppakt en niet terug gaat praten, wordt het niets.' Momenteel is 35 procent van de Utrechters bekend met de SDG's. 'We willen dit de komende jaren naar 75 procent krijgen. We denken dat dit cruciaal is. We zijn erg op het bedrijfsleven gericht. Op het moment dat die gaan meedoen kan het echt een grote beweging worden.'

Een bredere beweging nodig

Niet alleen binnen Utrecht, maar ook binnen Nederland moet de SDG-beweging nog veel meer massa krijgen om de doelen te behalen. In Nederland zijn er een paar gemeenten die volop aan de slag zijn met de SDG's. 'Het is tamelijk eenzaam, we hebben in Nederland een bredere beweging

nodig. We redden het niet met een paar gemeenten.' Utrecht ziet hier een rol weggelegd voor het Rijk of voor de Europese Commissie. Wat volgens Hans zou helpen is als een hogere overheid serieuzer gaat aangeven dat ze de SDG's echt belangrijk vindt. Bijvoorbeeld door van alle gemeenten een plan van aanpak en om de zoveel jaar om een eenduidige rapportage op de voortgang op de SDG's te vragen. 'In Duitsland hebben veel gemeenten van de federale overheid voor twee jaar geld gekregen om iemand in dienst te nemen die de lokale vertaling van de SDG's gaat aanjagen. Zo iets zou ook in Nederland zeker helpen.'

Hans Sakkers, hoofd Internationale Zaken, gemeente Utrecht

3.2 Social Enterprises

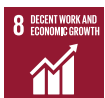
Een social enterprises is een onderneming die een sociaal-maatschappelijke doelstelling stelt boven het maken van (financiële) winst en dit combineert met een inclusieve stakeholderbenadering en een gezond verdienmodel (*definitie* vanuit Europese Commissie). Omdat social enterprises gericht zijn op het maken van impact op de maatschappij in vele verschillende vormen, dragen zij nagenoeg altijd bij aan de SDG's. Omarming van de SDG's door social enterprises zou heel logisch zijn. Dit is echter niet het geval.

De SDG's worden weinig genoemd in de rapportages van social enterprises

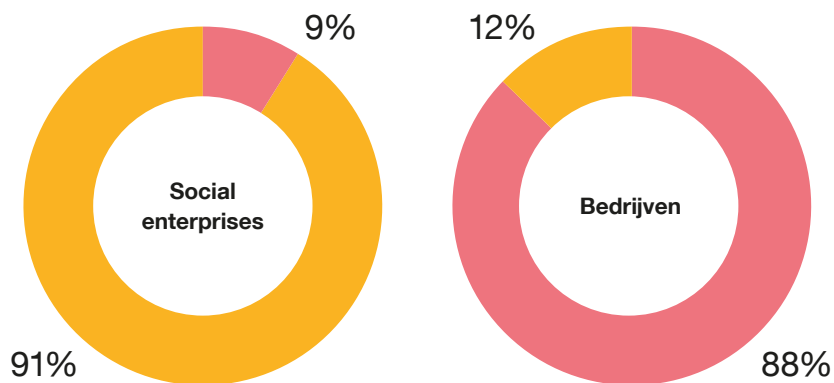
Social enterprises onderkennen het belang van de SDG's, maar tegelijkertijd is de sector nagenoeg niet op de hoogte van het feit dat er onder de zeventien doelen 169 concrete targets liggen. De specifieke meerwaarde van SDG's voor de eigen organisatie wordt veelal niet gezien. De overheersende opvatting is dat een social enterprise vanuit haar aard en doelstellingen altijd als core business maatschappelijke waarde toevoegt en dat zij zich daarmee niet hoeft te

Social enterprises die de SDG's benoemen in hun jaarrapport zijn *Triodos Bank*, *Tony's Chocolonely*, *Dorcas Volunteer Enterprise* en *WorldGranny*.

In enquêtes zien social enterprises hun eigen onderneming het meest aansluiten bij SDG's 3, 8 en 12. Deze drie zijn volgens hen relevant voor het primaire doel van hun organisatie, op die gebieden maken zij de grootste impact en aan die SDG's dragen de activiteiten van hun social enterprise bij.

Verdeling van SE's/bedrijven die verwijzen naar SDG's in het jaarverslag

■ Verwijzing naar SDG's in jaarverslag
 ■ Geen verwijzing naar SDG's in jaarverslag

Onderzoek onder 46 jaarverslagen van leden van Social Enterprise NL. Van de 369 leden hebben 46 hun jaarverslag/jaarrapport online gepubliceerd.

Onderzoek onder 40 jaarverslagen van Nederlandse beursgenoteerde bedrijven.

'verantwoorden' via de SDG's. Ook het feit dat de SDG's 'pas' drie jaar bestaan, wordt genoemd als reden dat social enterprises nog niet actief met de doelen aan de slag zijn gegaan in hun strategieontwikkeling. Ook de relatief geringe omvang van social enterprises zou een rol kunnen spelen. Waar de overgrote meerderheid van de beursgenoteerde bedrijven (bijna 90%) de SDG's noemt in hun jaarverslag, is dit bij social enterprises maar een kleine groep (9%).

Social enterprises zien de mogelijkheden van de SDG's als verbinding met andere organisaties

Hoewel hun aantal dus klein is, zijn er wel social enterprises die de SDG's (steeds meer) gebruiken en hier een meerwaarde in zien. Sommige van hen zien de SDG's als een mondiaal referentiekader waarbinnen (soms impliciet) de eigen activiteiten getoetst kunnen worden op mondiale relevantie. Dit varieert van de SDG's 'ernaast houden' als het gaat om strategieontwikkeling tot het opnemen van de SDG's in een theory of change. Daarnaast ervaren sommige social enterprises de SDG's als een gemeenschappelijke taal om met (potentiële) partners, klanten en investeerders te communiceren. Volgens de Social Enterprise Monitor 2018 gebruikt vijftien procent van de bevroegde social enterprises de SDG's in haar communicatie. Ongeveer acht procent geeft aan dat zij een samenwerking is aangegaan met

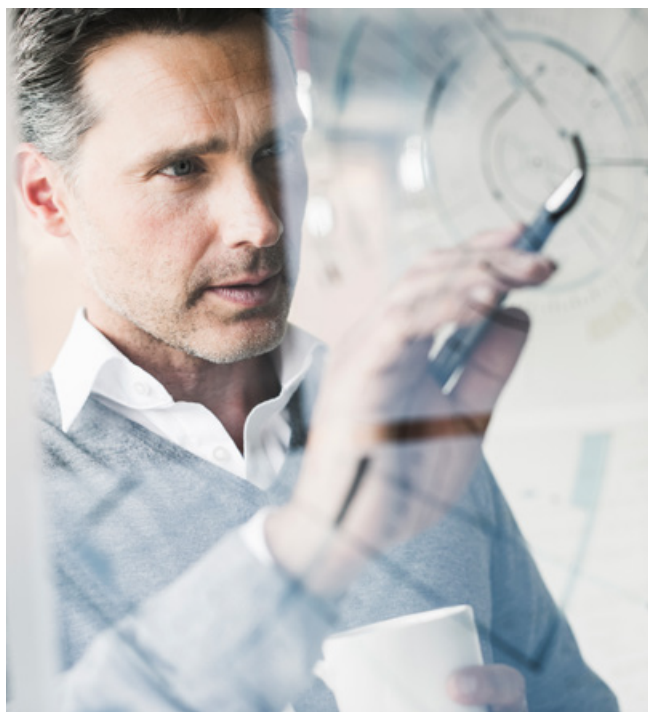
Uit een *McKinsey rapport* blijkt dat de inkoop bij social enterprises, bij overheden en bedrijven weinig prioriteit heeft. Het gebruik van de SDG's als gemeenschappelijke taal kan helpen deze verbinding meer tot stand te brengen.

een overheid, goedendoelenorganisatie of bedrijf rondom één of meerdere SDG's. Uit de door ons gevoerde gesprekken met social enterprises blijkt dat zij samenwerkingspartners hebben gevonden omdat ze zich duidelijk aangesloten hebben bij bepaalde SDG's. Social enterprises kunnen inspelen op de behoefte van opdrachtgevers die bij willen dragen aan een specifieke SDG. En anderzijds helpen de SDG's opdrachtgevers bij het vinden van een passende sociale partner. SDG's fungeren hiermee als verbindende factor tussen diverse organisaties die elkaar mogelijk anders niet hadden gevonden.

Social enterprises worden niet gevraagd om de bijdrage aan SDG's expliciet te maken

Om de maatschappelijke meerwaarde te kunnen aantonen is het meten van impact van groot belang voor de social enterprise sector. Uit ons onderzoek blijkt, net als bij ons vorige onderzoek, dat social enterprises de SDG's nagenoeg niet gebruiken voor het meten van deze impact. Enerzijds is dit omdat de SDG's aan de voorkant niet altijd expliciet worden meegenomen in bijvoorbeeld de theory of change van de onderneming. Anderzijds heeft dit te maken met de

relatieve onbekendheid en complexiteit van de onderliggende targets en SDG-meetindicatoren. Daarbij geven social enterprises aan, eveneens net als in ons vorige onderzoek, dat opdrachtgevers (overheden en bedrijven) hen ook niet vragen om hun bijdrage aan SDG's. Zij zeggen dat als opdrachtgevers het zouden vragen, ze dit wel zouden doen. Wij verwachten dan ook dat de sector actiever aan de slag gaat met SDG's zodra hun opdrachtgevers of financiers hier om vragen of als zij merken dat (potentiële) partners verbinding zoeken middels de SDG's.

Aanbevelingen aan de social enterprise sector

- **Wees je bewust van het belang voor je organisatie van aansluiten bij de SDG's.** Met de SDG's kan getoetst en aangetoond worden in hoeverre je onderneming bijdraagt aan het oplossen van de grootste wereldproblematiek.. Klanten van social enterprises willen dat hun inkopen bijdragen aan de SDG's en dit kan hiermee inzichtelijk worden gemaakt. De gemeenschappelijke taal helpt bij het vinden van partners en het communiceren hiermee.
- **Breng in kaart hoe je onderneming bijdraagt aan de SDG's.** Overheden, het bedrijfsleven en investeerders zullen op weg naar 2030 de social enterprises steeds meer bevragen op welke bijdrage zij leveren aan de SDG's. Dit gaat om (overheids)aanbestedingen, maar ook om het zoeken van verbindingen en het aangaan van nieuwe partnerschappen. In kaart brengen van de bijdrage is te realiseren met relatief eenvoudige acties, zoals het verbinden van de activiteiten van de social enterprise aan de SDG's, het opnemen van een of meerdere SDG's in de theory of change, om deze vervolgens te gebruiken bij het meten van impact.

- **Word je bewust van de onderliggende *targets*.** Veel social enterprises weten niet dat er targets gekoppeld zijn aan de SDG's. Deze targets geven de onderliggende doelstellingen per SDG en maken het beter mogelijk de doelen te operationaliseren. Door de bijdrage aan de targets inzichtelijk te maken wordt de daadwerkelijke bijdrage van de onderneming aan de werelddoelen duidelijker.
- **Maak gebruik van de SDG's om actief nieuwe samenwerkingsverbanden aan te gaan.** De SDG's vormen een uniek, mondiaal afgestemd raamwerk waardoor er op allerlei niveaus een gemeenschappelijke taal gesproken wordt. Dit is voor grensoverschrijdende social enterprises relevant, maar ook voor lokale ondernemingen kan dit een manier zijn om bij onverwachte partners aansluiting te vinden. Het gebruiken van de SDG's als middel om verbinding te zoeken is een relatief voordelige manier om ze toe te passen in de bedrijfsvoering met mogelijk grote opbrengsten.

SDG's zitten in het hart van Moyee Coffee

Moyee Coffee streeft ernaar om met de koffie die zij levert, ongelijkheid in de koffieketen aan te pakken. Met als doel de opbrengsten eerlijk te verdelen over de gehele keten ('Fairchain Coffee'). Moyee Coffee sluit zich niet alleen aan bij een aantal SDG's, maar neemt deze actief mee in haar theory of change, klantvoorstellen en impact report.

Echt goed bezig of 'neuzelen' in de marge

Bij de evaluatie van onze theory of change hebben we de SDG's gebruikt om te toetsen of we nu echt bezig waren met de grote problemen in de wereld. Of waren we aan het neuzelen in de marge, vertelt Mark Kauw, impact officer bij Moyee Coffee, met in zijn handen een dampende kop koffie. 'Moyee Coffee is intrinsiek gemotiveerd om een bijdrage te leveren aan het oplossen van wereldproblematiek. Dan moet je als onderneming goed bekijken of je activiteiten aansluiten bij wat er in gezamenlijkheid door de VN is besloten.'

'Laatst hebben wij een opdracht van een grote bank gewonnen. We zagen dat zij in hun jaarverslag vijf SDG's noemden waaraan zij willen bijdragen. In ons voorstel maakten we inzichtelijk hoe Moyee Coffee bijdraagt aan die SDG's en dus hoe die bank extra impact maakt door onze koffie te kopen', vult Stefan Petrutiu, strategie- en impactconsultant bij Moyee Coffee, aan. Daarnaast gebruikt Moyee Coffee de SDG's in de theory of change door het opstellen van een 'roadmap' waarin de bijdrage van Moyee Coffee aan de SDG's in detail is uitgewerkt. 'De SDG's dwingen je om concreet te worden. Graaf eens wat dieper door op de targets en je komt voor vragen te staan die je onderneming kunnen sterken of je doen besluiten om een andere richting in te slaan.'

Mark Kauw en Stefan Petrutiu

Wel focus, maar niet blind zijn voor ander SDG's

Mark Kauw: 'De SDG's vormen voor Moyee Coffee ook een checklist. Want natuurlijk focussen wij ons prominent op een aantal SDG's, maar tegelijkertijd willen wij niet blind zijn voor de andere. Social enterprises hebben de neiging om zich volledig te richten op hetgeen waar ze impact op willen hebben. Toch moet je niet vergeten dat als je je richt op het vergroten van inkomens van koffieboeren, je ook rekening moet houden met eventuele onbedoelde gevolgen, bijvoorbeeld ecologische schade. Door de onderneming langs een dergelijke 'SDG-checklist' te houden kun je hierop anticiperen.'

Een dergelijke checklist kan ook inspirerend werken: 'Moyee Coffee was niet expliciet bezig met gendergelijkheid tot we ons verdiepten in deze SDG. Toen realiseerden wij ons dat de koffiewereld erg gedomineerd wordt door mannen. Nu hebben wij in ons zakendoen meer aandacht voor de positie van vrouwen.'

Impact meten is niet moeilijk, maar wel duur

FairChain ontwikkelde een tool (gebruik makende van onder andere de *PwC SDG Selector*), die Moyee Coffee gebruikt. Met de tool maakt zij haar impact op SDG-targetniveau inzichtelijk. Stefan Petrutiu: 'Impact meten zit in ons DNA. Zodra ergens een nieuw rapport uitkomt met voor ons relevante data, spitten wij daar doorheen. Veel organisaties worstelen met het inzichtelijk maken van hun impact. Maar impact meten is niet moeilijk, maar wel enorm kostbaar.' Stefan adviseert andere ondernemingen dan ook om impactmeting, net als Moyee doet, in samenwerking met andere partijen (bijvoorbeeld binnen de keten) te doen.

Moyee Coffee wordt in binnen- en buitenland veel gevraagd om te spreken, wat zij graag doet om de FairChain-beweging zo veel mogelijk te stimuleren. 'Andere social enterprises mogen ook altijd met ons contact opnemen,' biedt Mark aan. Ze drukken andere social enterprises op het hart: 'Gebruik de SDG's om je impact zichtbaar te maken, want je kunt er je onderneming succesvoller mee maken!'

<https://www.moyeecoffee.com/>

<https://fairchain.org/>

3.3 Goededoelenorganisaties zijn op zoek naar goede voorbeelden om impact te verantwoorden

Goededoelenorganisaties zijn het type organisaties die meteen geassocieerd worden met duurzame ontwikkeling. Zij dragen bij aan de realisatie van diverse SDG's. Veelal is de duurzame ontwikkeling gelinkt aan de impact die de goede doelen nastreven en vanuit deze visie bestaat er volgens CBF vaak een natuurlijk bewustzijn als het gaat om duurzaamheidsafwegingen in de bedrijfsvoering. Alleen worden de bijdragen van de goededoelenorganisaties lang niet altijd gecommuniceerd of verantwoord gelinkt aan de SDG's.

Van de 463 organisaties die de jaarlijkse toetsing begin september 2018 hadden ingevuld, gaf 22 procent aan dat de grootste uitdaging 'Op begrijpelijke en transparante wijze communiceren hoe de organisatie op weg is de missie te realiseren' is. Goede doelen gaven verder aan behoefte te hebben aan een goed beeld van wat de SDG's kunnen bijdragen aan de toegankelijkheid van hun communicatie en rapportage en aan voorbeelden van de manier waarop andere goede doelen met de SDG's werken.

In samenwerking met het CBF, de toezichthouder voor goede doelen, hebben we een inventarisatie uitgevoerd om de behoefte ten aanzien van de SDG's te meten. In de jaarlijkse toetsing onder de leden is gevraagd: als het gaat om het vergroten en beter zichtbaar maken van de impact van uw organisatie, op welke van de benoemde ontwikkelpunten in de Impact Challenge ervaart u voor uw organisatie de grootste uitdaging?

De *Impact Challenge* is een sectorbreed initiatief om de maatschappelijke impact van de goededoelensector te vergroten en meer zichtbaar te maken.

In een verdiepende 'ronde tafel' die volgde op de vervolgvragen in de jaarlijkse toetsing, kwam naar voren dat behoefte bestaat aan begeleiding bij de inbedding van de SDG's in de strategie en doelstellingen, aan het meetbaar maken van impact en aan hulp bij het linken van het hogere doel van de organisatie aan de SDG's.

Goededoelenorganisaties zien nog niet de voordelen om de impactverantwoording te linken aan de SDG's

De goededoelenorganisaties zijn al jaren bezig met het zichtbaar maken van hun impact. Uit ons onderzoek blijkt dat de goede doelen hierbij niet beginnen bij de SDG's, maar bij hun eigen missie/visie en strategie. Hier hangen twee vraagstukken aan vast. Het eerste vraagstuk is dat deze missie/visie vaak (sub)doelstellingen van verschillende SDG's omvat, waardoor zij het lastig vinden om de vertaalslag vanuit eigen programma's te maken naar de SDG's. Het tweede vraagstuk gaat over het feit dat niet alle goededoelenorganisaties hun missie/visie en strategie kunnen koppelen aan de SDG's, omdat bijvoorbeeld het welzijn van individuele dieren of bevorderen van cultuur niet expliciet benoemd zijn in de SDG's. De organisaties in ontwikkelingssamenwerking en natuur en milieu daarentegen geven aan dat de SDG's juist een goede kapstok zijn voor het formuleren van langetermijndoelstellingen. En kan dus gebruikt kunnen worden als stip op de horizon. Juist omdat de SDG's gelden voor de hele wereld. De SDG's kunnen goed gebruikt worden bij het aanscherpen van de missie van een goededoelenorganisatie. Hierin zien wij echt toegevoegde waarde.

Verder spelen het attributievraagstuk (welke impact heeft het goede doel gemaakt en wat komt door andere acties of factoren) en het echt maken van het oplossen van maatschappelijke problemen een rol in de wijze van verantwoording over impact. Het CBF geeft aan dat de goededoelenorganisaties uit bescheidenheid en zorgvuldigheid minder snel durven te claimen welke impact zij hebben gemaakt. Ook wordt de vraag gesteld of rapporteren langs de lijnen van de SDG's niet afleidt van waar het echt om gaat (veel groene marketing). De goededoelenorganisaties uit de ronde tafel zien graag dat de

SDG's niet alleen worden ingezet als 'rapportage-standaard', maar ook als 'versneller' voor het bereiken van de doelen.

Om gezamenlijk maatschappelijke vraagstukken op te lossen, vergt het van partijen om zich open te stellen voor elkaars kwaliteiten. Het CBF en PwC zijn ervan overtuigd dat de goededoelenorganisaties kunnen leren van de kracht, het pragmatisme en de snelheid van bedrijven. En bedrijven kunnen leren van het gedegen onderzoek dat goededoelenorganisaties doen naar (eventuele) impact voordat zij tot actie en rapportage overgaan. Dat is ook de basis voor de samenwerking binnen de Impact Challenge. Alleen als organisaties het belang van het rapporteren over de bijdrage aan de SDG's gaan zien omdat het iets voor ze oplevert (in termen van samenwerken, innovatie, partnerschap, versnelling in oplossen van maatschappelijke problemen of het laten zien van de impact), zal het aantal organisaties dat de verantwoording linkt aan de SDG's toenemen.

Voorbeelden van organisaties die de SDG's in het jaarverslag linken aan hun missie en strategie zijn *Woord en Daad*, *Plan International*, *SOS Kinderdorpen*, *Light for the World*, *ICCO* en *Trees for All*.

SDG's minimaal toegelicht in de jaarverslagen van goededoelenorganisaties

Uit onderzoek naar de toelichting van de SDG's in de jaarverslagen en websites van goede doelen komt het volgende beeld naar voren.

- 21% van de goede doelen (met een erkenning en baten groter dan € 500.000) licht de SDG's toe in het jaarverslag of op de website. Daarvan geeft 12% weer aan welke SDG's een bijdrage is geleverd. De meeste goede doelen verwijzen naar 'Goede gezondheid en welzijn' (SDG 3), 'Kwaliteitsonderwijs' (SDG 4), 'Gendergelijkheid' (SDG 5) en 'Eerlijk werk en economische groei' (SDG 8). Voorgaand jaar is in de jaarlijkse toetsing door het CBF aan de organisaties gevraagd hun missie/visie te linken aan de SDG's en hier kwam een vergelijkbaar beeld uit.
- Grotere organisaties lichten vaker de SDG's toe (24% van de organisaties met een erkenning en baten groter dan € 2 miljoen ten opzichte van 15% van de organisaties met een erkenning en baten groter dan € 500.000 tot € 2 miljoen), evenals de sector Internationale Hulp en Mensenrechten waar meer dan de helft van de organisaties (51%) de SDG's toelicht in het jaarverslag of op de website. Dit laatste kan verklaard

Aanbevelingen aan de goede doelen sector

- Breng in kaart hoe de organisatie bijdraagt aan de SDG's.** Overheden, het bedrijfsleven en investeerders zullen op weg naar 2030 de sector meer bevragen op welke bijdrage zij levert aan de SDG's.
- Sta open voor hoe andere organisaties hun impact/bijdrage linken aan de SDG's.** Ga op basis van gezamenlijke missie/visie en doelstellingen op zoek naar samenwerkingen of partnerschappen om de maatschappelijke problemen op te lossen.
- Ontwikkel een gemeenschappelijke taal en awareness door het delen en creëren van best practices en organiseer kennisuitwisseling met elkaar en met andere partijen zoals het bedrijfsleven.**

worden door rapportageverplichting door de overheid in ontwikkelingssamenwerkingsprogramma's.

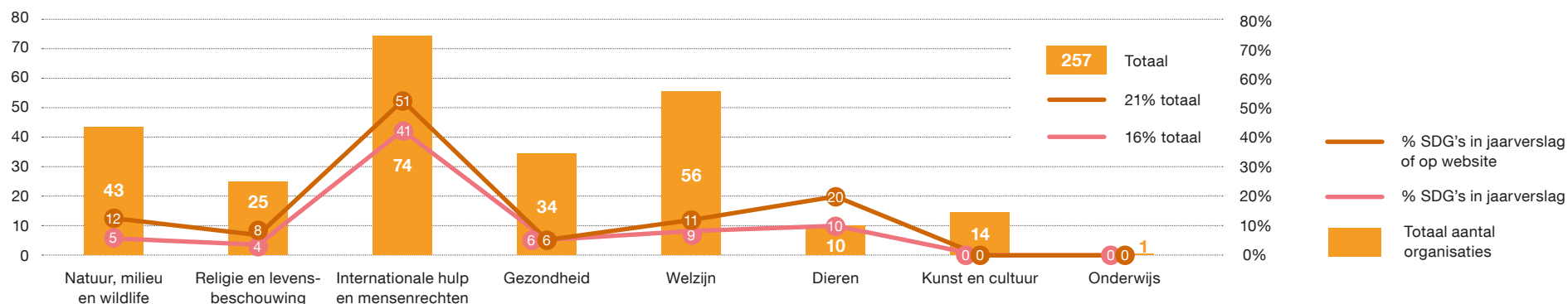
- Van de goede doelen die SDG's benoemen in het jaarverslag heeft 5% indicatoren benoemd waarmee de bijdrage gemeten wordt ten aanzien van de SDG's (drie organisaties).

Percentage goede doelen per categorie (categorie C en D) dat SDG's toelicht

	Cat. C*	Cat. D**	Cat. C & D
% SDG's in jaarverslag	11%	18%	16%
% SDG's in jaarverslag of op website	15%	24%	21%

* Categorie C zijn erkende goede doelen met baten groter dan € 500.000
 **Categorie D zijn erkende goede doelen met baten groter dan € 2.000.000

Totaal aantal goededoelenorganisaties per sector (in jaarverslag of op website), 2018

3.4 Bedrijfsleven

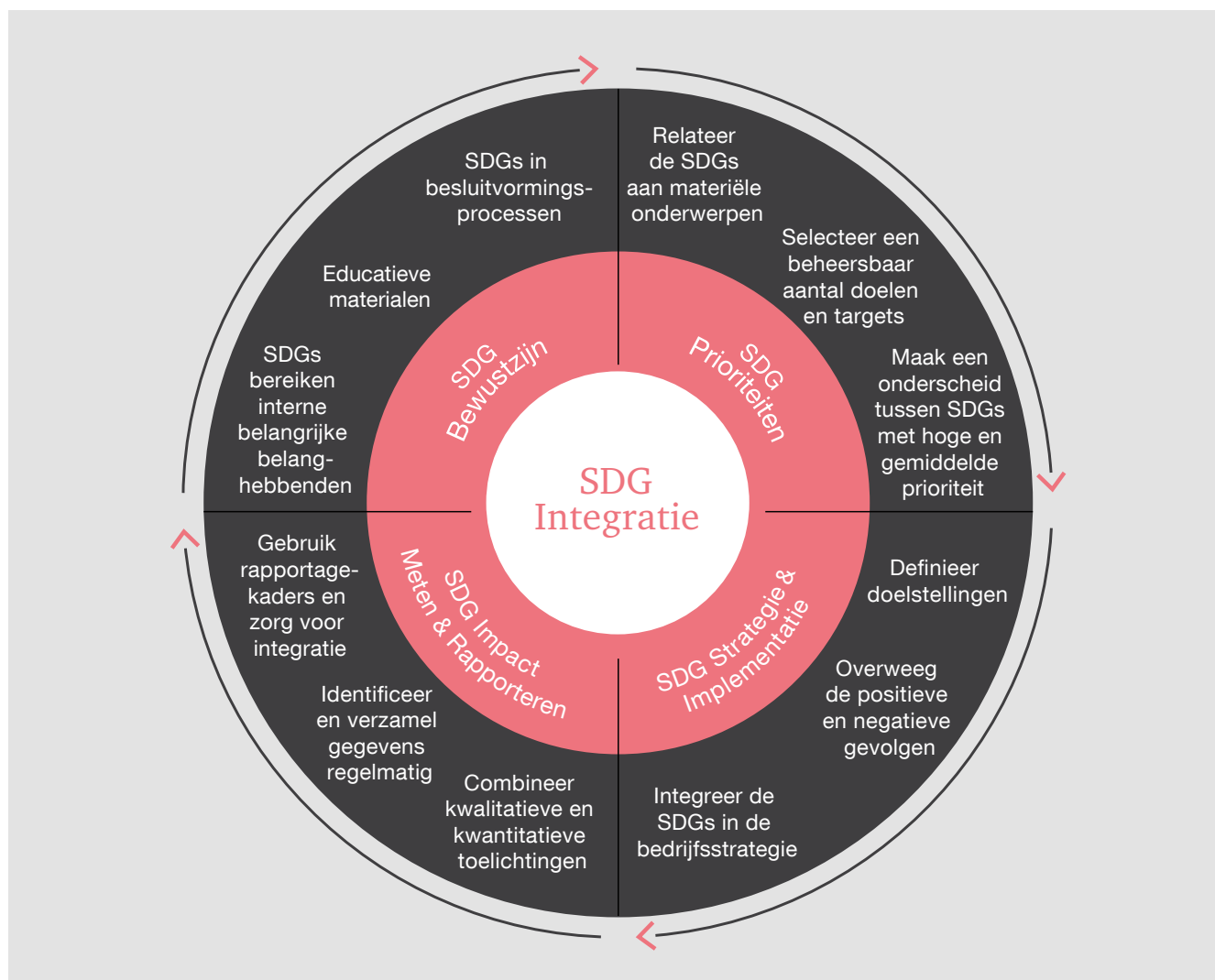
Bedrijfsleven omarmt SDG's, maar extra inzet is nodig.

Top 3 SDG's bedrijven

The image shows three SDG icons in a row. From left to right: SDG 8 (Decent Work and Economic Growth) with a bar chart icon, SDG 12 (Responsible Consumption and Production) with a circular arrow icon, and SDG 13 (Climate Action) with a globe icon.

Bedrijven zijn zich vaak bewust van de relevantie van de SDG's voor hun bedrijfsvoering - nog meer dan vorig jaar - waarbij het integreren van de SDG's op integrale wijze in hun strategie en activiteiten nog een weg te gaan is.

De toenemende bekendheid van de SDG's bij het bedrijfsleven is onmiskenbaar bij de onderzochte bedrijven. Bedrijven hebben aandacht voor onderwerpen zoals milieu, arbeidsomstandigheden en mensenrechten en vinden in de SDG's een gemeenschappelijk taal om hierover te communiceren. Zo blijkt dat bijna negen op de tien bedrijven in hun verslagen naar de SDG's verwijzen. De meeste gaan nog een stap verder: een overgrote meerderheid heeft een aantal SDG's geselecteerd en deze tot prioriteit gemaakt voor haar organisatie. De gekozen SDG prioriteiten blijken stabiel: net als vorig jaar kiezen Nederlandse bedrijven SDG 8 (Decent Work and Economic Growth), 12 (Responsible Consumption and Production) en 13 (Climate Action). In de SDG [voortgangsrapportage](#) van november 2018 komt het Global Compact Netwerk Nederland tot dezelfde bevinding. SDG 8,

12, en 13 zijn overigens ook de prioriteiten die wereldwijd door bedrijven worden gekozen.

Gezien de breedte en complexiteit van de SDG-agenda is het belangrijk voor een bedrijf om focus aan te brengen. Door een beperkt aantal SDG's en onderliggende targets te selecteren, blijft de inzet van een bedrijf doelgericht en overzichtelijk. In het prioriteren van SDG's leggen maar weinig bedrijven de link met de thema's die belangrijk zijn voor hun stakeholders (de zogenaamde materiële thema's) en laten ze zich nog te vaak leiden door de vraag waar zij het gemakkelijkst aan kunnen bijdragen. Bedrijven rapporteren dan ook vooral over de positieve impact van hun activiteiten en besteden in hun rapportage minder aandacht aan het mitigeren van negatieve impact op een SDG.

Bedrijven kunnen vaker impact meten

De SDG's zijn goed vertegenwoordigd in de rapportages en worden in veel gevallen vertaald in meetbare indicatoren. 63% van de bedrijven heeft indicatoren opgesteld om de prestaties op SDG's te meten. Echter, slechts een derde van de bedrijven heeft deze indicatoren gekoppeld aan concrete doelstellingen. Daarnaast rapporteren bedrijven, net als vorig jaar, vooral op indicatoren die gelinkt zijn aan thema's die makkelijk kunnen worden gekwantificeerd en waarmee ze redelijk bekend zijn (bijvoorbeeld omdat ze al langer voorkomen in verslaggevingsstandaarden), zoals het aantal vrouwelijke managers en de reductie van broeikasgassen. Voor de SDG's waarbij dit niet geval is hebben bedrijven moeite met het opstellen van kpi's. Daarnaast richten bedrijven zich in hun rapportage nog vooral op input- en output-niveau. Ze zouden kunnen overwegen ook indicatoren op te nemen in hun rapportages die inzicht geven in de effecten en impact van hun activiteiten op een SDG.

Aanbevelingen

Ondanks de positieve ontwikkelingen zijn er aanvullende inspanningen van bedrijven nodig om de SDG-agenda te realiseren. Wij hebben iteratieve aspecten geïdentificeerd die essentieel zijn voor bedrijven om de SDG's succesvol in te bedden in hun bedrijfsvoering.

- **SDG Bewustzijn:** vergroot het bewustzijn van belangrijke stakeholders in de organisatie over de SDG's om verdere integratie te bevorderen.
- **SDG Prioritering:** focus op SDG's die nauw verbonden zijn met de activiteiten en waardeketen van het bedrijf. Dit houdt de inzet van een bedrijf op de SDG's doelgericht en overzichtelijk. Maak voor het prioriteren van SDG's gebruik van de perspectieven van interne en externe stakeholders en houd rekening met zowel positieve als negatieve impacts.
- **SDG Strategie en implementatie:** Identificeer kansen en risico's en formuleer strategische doelstellingen voor de geprioriteerde SDG's. Ontwikkel strategieën en toepassingen die verder gaan dan wat het bedrijf al doet om vooruitgang te boeken op de gezette doelen.

- **SDG Meting:** Stel indicatoren op en verzamel data om prestaties en voortgang op het gebied van de geprioriteerde SDG's te meten. Betere informatie bevordert een efficiënte allocatie van mensen en middelen om zo effectief mogelijk bij te dragen aan de SDG's.
- **SDG Rapportage:** wees transparant naar interne en externe stakeholders over wat het bedrijf doet om bij te dragen aan de SDG's. Wat is anders/beter gedaan door het SDG-framework te gebruiken? Wat is de negatieve voetafdruk en wordt deze gereduceerd? Deze transparantie vergroot het draagvlak en de betrokkenheid van management, aandeelhouders en andere belanghebbenden. Dit maakt het ook mogelijk om te sturen op SDG-prestaties.

Voor meer informatie over bovenstaande stappen, zie de volgende twee publicaties:

- [*Integrating the Sustainable Development Goals into Corporate Reporting: A Practical Guide*](#)
- [*Business Reporting on the SDGs: An Analysis of the Goals and Targets.*](#)

‘We moeten de mainstream beleggers meekrijgen’

Pensioenuitvoeringsorganisatie PGGM gelooft in de combinatie van financieel en maatschappelijk rendement. Haar beleggingen dragen bij aan de oplossing voor maatschappelijke vraagstukken. Dat maakt het bedrijf een voortrekker in de wereld van de SDG's.

PGGM beheerde als pensioenuitvoeringsorganisatie eind juni 2018 ruim € 215 miljard aan pensioenvermogen voor 4,2 miljoen deelnemers. Verreweg de grootste klant is Pensioenfonds Zorg en Welzijn.

Toezichthouder De Nederlandsche Bank heeft in 2016 het Platform Duurzame Financiering gelanceerd. Een platform waarin de financiële sector, toezichthouders en ministeries samenwerken aan duurzaamheidsinitiatieven. PGGM maakt deel uit van dit platform en is de voorzitter van de Werkgroep SDG-impactmeting. In deze werkgroep werken 21, vooral financiële instanties samen om de impact van hun financieringen en beleggingen als het gaat om de SDG's inzichtelijk te maken. PGGM heeft hierin, vanwege de opgebouwde ervaring met impactmeting, het voortouw genomen. De reden hiervoor is helder, aldus Piet Klop, senior advisor responsible investment bij PGGM: ‘PGGM acteert vanuit haar overtuiging om financieel en maatschappelijk rendement te combineren en daarmee een waardevolle en stabiele toekomst te realiseren voor pensioendeelnemers. PGGM is binnen de financiële wereld één van de koplopers op het gebied van de SDG's.’

Geld van investeringen is cruciaal om de werelddoelen te halen

Met name door verantwoord te beleggen in oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken levert PGGM een bijdrage aan de SDG's. Het Pensioenfonds Zorg en

Welzijn heeft vier aandachtsgebieden geselecteerd voor deze beleggingen: klimaat en milieu, water, voedsel en gezondheid. Alhoewel deze selectie al voor de lancering van de SDG's plaatsvond, is de aansluiting bij de SDG-agenda evident. Klop: ‘We zijn als sector heel goed in het meten van negatieve impact en risico's. Wij willen ook de positieve impact van investeringen in kaart brengen. Het geld vanuit investeringen is cruciaal om de werelddoelen te behalen. Dat kost honderden miljarden en red je niet met charitatief geld alleen. De tijd van puur financieel rendement is voorbij, maar wij geloven dat wij ook marktconforme rendementen kunnen halen met positieve sociale impact’. PGGM kijkt naar de toekomst. ‘We zien in de samenleving steeds meer behoefte om bij te dragen aan duurzaamheid. Als er straks sprake is van keuzevrijheid in de selectie van je pensioenfonds, biedt PGGM een pensioenbeheer waarbij duurzaamheid een belangrijke rol speelt.’

Sustainable Development Investments

Voor het meten van impact ontwikkelde PGGM samen met APG ‘taxonomies’, overzichten van belegbare oplossingen voor tenminste dertien van de zeventien SDG's. Investerings in die oplossingen worden Sustainable Development Investments (SDI's) genoemd. De taxonomie fungeert als gids voor andere beleggers in Nederland en daarbuiten. PGGM deelt haar kennis met anderen om investeringen die een meetbare bijdrage leveren aan de SDG's op te schalen. Klop is nuchter over de meetmethode die ze ontwikkelen. Zo werkt deze per investering en wordt vooralsnog alleen positieve impact in kaart gebracht en niet ook de negatieve. ‘Integraliteit klinkt fantastisch, maar hoe ga je de positieve en negatieve impacts tussen verschillende SDG's tegen elkaar afwegen? We hebben geen wiskundige formules gevonden om alles tegen

Piet Klop: *blowing in the tide.*

elkaar te kunnen afwegen. Wat we wel kunnen en moeten bieden is transparantie rond het proces en de kwalitatieve afwegingen.’

Keep it simple

Het advies van Klop: ‘Keep it simple and don't put the perfect in the way of the good. Breng naast negatieve, ook positieve impact in kaart en probeer zo ondernemingen en mainstream-beleggers mee te krijgen. Daar moeten we het van hebben, want dáár ligt het vermogen voor het halen van de SDG's.’

4 De Nederlandse SDG situatie: bevindingen en kansen

Bevindingen

- Bekendheid SDG's toegenomen, maar inbedding in strategie blijft achter.
- Organisaties doen nog onvoldoende 'iets anders' in het kader van de SDG's.
- Meer aandacht nodig voor targets.
- Nog steeds sterke associatie met ontwikkelingssamenwerking.
- Behoefte aan sterkere nationale visie en doelstellingen.
- In alle sectoren (bottom-up) initiatieven aanwezig.
- Nationale aandacht nodig voor SDG 5 en 13. Aandacht gaat naar SDG 8 en 12.

Kansen

- Nationale SDG visie en doelstellingen vanuit het Rijk
 - opdeling in 3 periodes
 - bij onvoldoende voortgang: dwingendere doelstellingen
 - invulling doelstellingen vrijlaten.
- Coördinatie van nationale invulling bij ministerie EZK.
- Inspirerend leiderschap om SDG's daadwerkelijk te realiseren.
- Inbedding SDG's in strategie van de organisatie.
- Meer aandacht voor onderliggende targets.
- Verder ontwikkelen indicatorensets.

Alleen decentrale overheid is bewogen in 2018

In ons vorig *rapport* van november 2017 gaven we aan:

- Bedrijfsleven omarmt SDG's, maar verantwoording kan beter
- Decentrale overheid wacht op Rijk
- Goededoelenorganisaties dragen al bij, maar moeten dat ook zichtbaar maken
- Social enterprises zien SDG's nog niet als mechanisme om te communiceren en/of verantwoorden over de impact die organisatie nastreeft

De constatering bij het bedrijfsleven, de goededoelenorganisaties en social enterprises gaan ook voor 2018 op. Met gemeenten die de SDG handschoen oppakken, zien we bij decentrale overheden wel beweging.

SDG

Top 3 meest benoemde SDG's per sector

B = Bedrijven
S = Social enterprises
G = Goede doelen

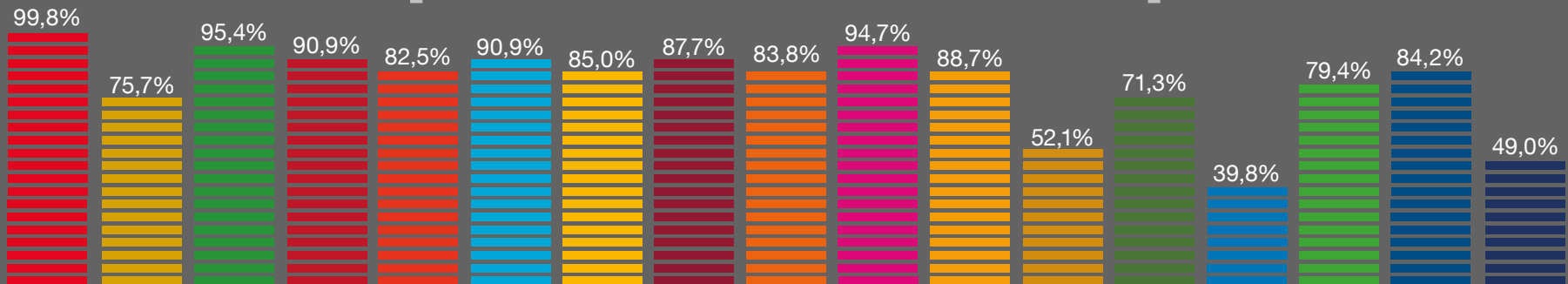

Positie Nederland t.o.v. OESO gemiddelde

● = bovengemiddeld
● = rond gemiddeld
● = ondergemiddeld
● = sterk ondergemiddeld

Aandachtspunt volgens kamerreportage

SDSN/Bertelsmann

Positie NLD in Europa (28 landen) volgens Eurostat

De Nederlandse SDG situatie

Bekendheid SDG's toegenomen, maar inbedding in strategie blijft achter

De tweede Nederlandse SDG-rapportage aan de Kamer geeft aan: 'Steeds meer organisaties geven aan de SDG's te kennen en ook te verwelkomen. De SDG's worden steeds vaker gezien als een eigen programma in plaats van een opgelegde VN-agenda. De SDG's staan steeds vaker expliciet vermeld in de missie van een organisatie en maken onderdeel uit van de strategie op middellange termijn.'

Ons onderzoek, dat is uitgevoerd in 2018, onderschrijft de toenemende bekendheid en verwelcoming van de SDG's. Echter, dat de SDG's echt onderdeel uitmaken van de strategie van een organisatie (en dat er daadwerkelijk sprake is van SDG-implementatie), hebben wij nagenoeg in geen van de sectoren (overheid, social enterprises, goede doelen en bedrijven) gezien.

Wel zien we een tendens. Met name bij overheidsorganisaties is beleid in de maak waarin de SDG's een rol spelen. Ook zien we bedrijven en overheden die zich oriënteren op welke rol de SDG's strategisch gaan spelen in de toekomst. Aanscherping van duurzaamheidsbeleid aan de hand van SDG's is in de maak. Dus er zijn gunstige voortekenen voor verandering. Een aantal goedbedoelenorganisaties en social enterprises benoemt de link met de SDG's, maar van stappen tot inbedding van de SDG's dan wel van oriëntatie hierop, hebben wij bij deze groep nagenoeg geen voorbeelden gevonden. De *aspecten* die wij geïdentificeerd hebben voor bedrijven, kunnen ook behulpzaam zijn voor overheden, social enterprises en goedbedoelenorganisaties om de SDG's succesvol in te bedden in hun bedrijfsvoering.

Organisaties doen nog onvoldoende 'iets anders' in het kader van de SDG's

Nog altijd plakken veel organisaties de naam van een SDG op al lopende initiatieven. De individuele SDG's en de onderliggende targets spelen dan geen rol in het afwegingskader. SDG's worden gebruikt als het nuttig is voor de 'business' van organisaties. Bijvoorbeeld omdat de SDG's als 'gemeenschappelijke taal' verbindend werken en helpen bij het vinden van partners of financierders. Er wordt echter niets 'anders' gedaan vanwege de SDG's. Dat houdt in dat er geen extra bijdrage wordt geleverd aan het halen van de doelen (ten opzichte van wat de organisatie al deed, waarbij het natuurlijk kan zijn dat een organisatie al veel bijdraagt). Het niets 'anders' doen geldt ook voor veel organisaties die als SDG-koploper worden gezien. Daar hebben de SDG's in de dienstverlening naar buiten een rol (dus gericht op andere partijen). Echter binnen de interne organisatie spelen de SDG's ook daar vaak (nog) geen rol.

Wij adviseren organisaties in alle sectoren om aan de slag te gaan met inbedding van de SDG's in de strategie om de langetermijnwaardecreatie van de organisatie te optimaliseren. En om te kijken naar de gehele interne organisatie en de producten of diensten die de organisatie levert.

Meer aandacht nodig voor targets

Uit de interviews blijkt dat de onderliggende targets vaak niet bekend zijn, terwijl juist de targets helpen inzicht te geven in wat een specifiek doel inhoudt. Ook geven de targets handvatten om focus aan te brengen. Ons advies is om de onderliggende *targets* meer bekendheid te geven, zodat organisaties deze gaan meenemen in hun afwegingskader, bijvoorbeeld bij beleidsvraagstukken.

Coördinatie van nationale invulling bij ministerie EZK

Uit ons onderzoek blijkt dat de SDG's nog steeds sterk geassocieerd worden met ontwikkelingssamenwerking en 'iets van de VN'. Hierdoor wordt de noodzaak tot acties en aandacht gericht op Nederland zelf, onvoldoende gezien. Om de SDG's (ook) als een verantwoordelijkheid in Nederland te laten voelen, adviseren wij net als in ons vorige rapport, om het ministerie van Economische Zaken en Klimaat verantwoordelijk te maken voor de nationale SDG-agenda. Het halen van de doelen in 2030 kan alleen met een grote bijdrage vanuit het bedrijfsleven. Mede hierom is het logisch de nationale coördinatie te verleggen naar Economische Zaken en Klimaat. De coördinatie van internationaal beleid kan wel bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken blijven liggen.

SDG's zijn juist ook op individueel landenniveau toe te passen. Zie de *SDG Navigator* voor lokale prioriteiten.

Behoeft aan sterkere nationale visie en doelstellingen

De SDG's lijken nationale aandacht te ontberen. Sectoren en organisaties voelen zich niet verantwoordelijk voor het halen van de doelen en onderliggende targets. Tekenend is ook het gebrek aan aandacht vanuit de landelijke politiek. Ons onderzoek heeft de websites van de landelijke politieke partijen doorgelicht. De partijen vermelden op hun website nagenoeg niets over de SDG's. We zien geen (harde) sturing vanuit het Rijk, evenmin als vanuit koepelorganisaties richting hun achterban om met SDG's aan de slag te gaan.

CBS rapport: 'Belangrijk voor het realiseren van de SDG's in Nederland is de nationale strategie. Voor veel SDG-(sub)doelen ontbreken momenteel nog nationale ambities en doelstellingen.'

De visie van het kabinet die nu in de Kamerbrieven staat opgenomen, wordt door de samenleving en door organisaties niet zodanig opgevat. Wij zien organisaties naar elkaar kijken in de verwachting dat een andere partij de leiding neemt. Decentrale overheden roepen om strategie vanuit het Rijk. Social enterprises wijzen naar hun opdrachtgevers (overheid en bedrijfsleven) om aan te geven wat zij willen op het gebied van SDG's. En de overheid meent dat de ontwikkelingen 'vanuit het hele veld moeten komen' en gaat (vooralsnog) niet sturend optreden.

Wij adviseren het opstellen van een nationale SDG-visie, waarin het Rijk aangeeft waar de focus van Nederland ligt om de doelen in 2030 te behalen. De CBS-rapporten, met weergave van de score op indicatoren, geven aan hoe Nederland ervoor staat op de doelen en de onderliggende targets. Voor de onderdelen waar Nederland niet op koers ligt, zijn nationale doelstellingen nodig. Deze moeten in de visie komen. In eerste instantie kunnen de doelstellingen niet-dwingend zijn. Gebruik een stappenplan van bijvoorbeeld drie periodes. Door de toekomstige twaalf jaar op te breken in behapbare brokken is het makkelijker inzichtelijk te maken waar zich de lacunes bevinden en te identificeren bij welke partijen verantwoordelijkheden belegd moeten worden. Gebruik tussentijdse evaluaties. En maak de doelstellingen dwingender bij onvoldoende voortgang. Laat de invulling van de doelstellingen vrij aan de organisaties of sectoren. Dit geeft de mogelijkheid om tot bij hen passende oplossingen te komen.

Inspirerend leiderschap nodig voor realisatie SDG-ambities

Het duiden van het belang door de regering of de minister-president zal een extra stimulans geven aan de Nederlandse bijdrage aan de werelddoelen. Omdat Nederland zich heeft gecommitteerd aan de VN-doelen is het ook logisch dat de regering dit commitment uitdraagt.

Ook binnen organisaties is het van belang dat de top het belang van de doelen uitdraagt. Dit adviseren wij dan ook aan organisaties in alle sectoren. Dan zijn de doelen niet meer van een bepaalde afdeling (bijvoorbeeld duurzaamheid of internationaal), maar van strategisch belang voor de organisatie.

Ondanks de behoefte aan visie en sturing, kunnen alle organisaties in alle sectoren nu aan de slag gaan. We zien in alle sectoren succesvolle voorbeelden van organisaties die, om tal van redenen, zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun bijdrage aan een duurzame wereld. Dit bottom-up-werken moet vooral doorgaan.

Verder ontwikkelen indicatorensets nodig

De behoefte aan een indicatorenset om de impact op SDG's te meten, blijkt zowel uit de rapportage aan de Kamer als uit ons onderzoek. In alle sectoren horen wij deze behoefte. Er lopen meerdere initiatieven om indicatorensets (voor bijvoorbeeld een sector) op te zetten. Volgens ons is het vooralsnog geen bezwaar dat deze initiatieven naast elkaar bestaan, zonder dat er sprake is van veel samenwerking. Want liever nu meerdere indicatorensets ontwikkelen, dan goede initiatieven de kop in te drukken in een poging deze te bundelen.

Nationale aandacht nodig voor SDG 5 en 13. Aandacht gaat naar SDG 8 en 12

Uit bestaande *rapporten* komt het beeld naar voren dat SDG 5 (Gender Equality) en SDG 13 (Climate Action) in Nederland meer aandacht behoeven.

Echter, de SDG's die bedrijven, goede doelen en social enterprises het meest benoemen, zijn SDG 8 (Decent Work and Economic Growth) en SDG 12 (Responsible Consumption). Het benoemen van bepaalde SDG's wil niet zeggen dat de aandacht van een organisatie alleen daar naar toe gaat. Wij zien organisaties ook bijdragen aan andere SDG's. Daarbij richten zij zich niet altijd (alleen) op Nederland.

Echter, ook met deze kanttekeningen lijkt er een discrepantie te zijn tussen de SDG's die de meeste nationale aandacht behoeven en de SDG's waarmee organisaties zeggen bezig te zijn. Daarbij moeten we aantekenen dat wij in ons onderzoek nagenoeg geen overheden zien die specifieke SDG's benoemen. Zij spreken over het algemeen over 'de SDG's'. Een conclusie over welke SDG het meest genoemd wordt in de publieke sector kunnen we dan ook niet trekken.

SDG-mapping is prima als het maar één keer gebeurt

Hugo von Meijenfeldt is Nationaal SDG Coördinator bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Hij coördineert alle SDG-acties vanuit het bedrijfsleven, de financiële sector, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en de

overheid. Hij verbindt mensen en initiatieven, stimuleert om met de SDG's aan de slag te gaan en houdt bij hoe ver Nederland is met de implementatie daarvan. Wij hebben hem gevraagd om op de uitkomsten van ons onderzoek te reflecteren.

Von Meijenfeldt onderschrijft veel van de bevindingen uit ons rapport, bijvoorbeeld dat organisaties de SDG's nog niet daadwerkelijk verbinden aan hun strategie, maar vaker de naam van een SDG op een lopend initiatief plakken. 'SDG-mapping is prima, zolang het maar één keer gebeurt,' zegt hij. 'En er vervolgens wordt doorgepakt'.

Targets versterken de doelen

Ook hij heeft gemerkt dat de targets nog redelijk onbekend zijn. Hij vindt dat begrijpelijk omdat de SDG's zelf nog vrij nieuw zijn en eigenlijk nu pas echt bekendheid hebben. Jammer vindt hij dat wel: 'De targets versterken de doelen. Vaak als ik mensen vertel dat er naast de zeventien doelen nog

169 targets zijn vallen ze van hun stoel. Dat er indicatoren zijn, is bekender dan dat er targets zijn. Maar sommige mensen willen juist meer vastigheid en zijn blij met de targets. Ik vind niet dat het er teveel zijn.'

De sterke associatie met ontwikkelingssamenwerking herkent hij ook. Hieraan voegt hij toe: 'En duurzaamheid wordt uitgelegd als groen en dus als iets wat gaat over het milieu. Maar de SDG's zijn juist een integraal geheel van zeventien doelen. De sociale en economische doelen krijgen minder aandacht.'

Nationale doelen in de maak

Nederland is één van de weinige landen die geen nationale SDG-visie heeft, geeft von Meijenfeldt aan: 'Het voordeel hiervan was dat we meteen aan de slag konden. Dat is de charme van de snelheid. Maar ik zie nu dat organisaties toch behoefte hebben aan die nationale visie. De mondiale doelen hoeven ook niet allemaal nationaal toepasbaar gemaakt te worden. Sommigen zijn het al direct zoals de 50 procent vermindering van armoede. Deze geldt voor Nederland net zo zeer. De doelstelling om de uitstoot van CO2 met 49 procent terug te dringen, is daarentegen een nationaal doel.'

De nationaal coördinator is in samenwerking met de drie planbureaus bezig met het opstellen van nationale doelstellingen. Daarvoor voeren zij een analyse uit op de volgende punten: Wat is rechtstreeks van toepassing? Wat is al ingevuld? En wat mist er nog?

Extra push voor Climate Action en Gender Equality

Von Meijenfeldt geeft aan dat Nederland inderdaad flink aan de slag moet met SDG 5 (Gender Equality) en SDG 13 (Climate Action). Voor de invulling van SDG 13 zou het klimaatakkoord moeten dienen. Over de grote ongelijkheid tussen mannen en vrouwen: 'Mannen hebben vanaf het begin een voorsprong, onder andere vanwege het old boys

network. Ik ben het eens met wat Neelie Kroes ooit zei: je kunt zeggen dat als een vrouw goed is, ze er zelf wel komt, maar dat als iets een bestaande situatie is, er een extra push nodig is om die te veranderen. Ik ben zelf inmiddels zover dat ik zeg, misschien maar eens quota. Dat wij onderaan bungelen in Europa is evident'.

Coördinatie van nationale SDG agenda bij Algemene Zaken

Onze suggestie om de coördinatie van de SDG's te verleggen van het ministerie van Buitenlandse Zaken naar het ministerie van Economische Zaken en Klimaat ziet Von Meijenfeldt minder zitten. 'Want zonder extra voorzieningen loop je het gevaar het van een context van people, planet, profit, naar een economisch frame te verschuiven.' Hij is bovendien bang dat de sociale doelen zonder extra voorziening onder kunnen sneeuwen bij EZK. 'De sociale doelen zijn al het zwakst, krijgen al het minste aandacht. Voor het verleggen van die sociale doelen naar SZW is dan meer iets te zeggen.' Von Meijenfeldt houdt overigens niet vast aan de coördinatie bij Buitenlandse Zaken. 'Buitenlandse Zaken heeft het destijds uitonderhandeld, daar is het blijven liggen. In veel landen ligt het bij Algemene Zaken. Bij drie van de vier noordelijke landen zit de overkoepelende verantwoordelijkheid bij Financiën. Ik zou het persoonlijk bij Algemene Zaken onderbrengen, waarbij de uitvoering zelf dan wel blijft bij verschillende betrokken ministeries, inclusief Buitenlandse Zaken.'

SDG's op Prinsjesdag

Op het moment is er geen verplichting om activiteiten rond de SDG's inzichtelijk te maken. De nationaal coördinator heeft hier ideeën over. 'De Kamerrapportage is vrijwillig en rooskleurig. De SDG's zijn al onderdeel van de verantwoordingsdag, waarom niet ook op Prinsjesdag? Dit is natuurlijk niet zomaar geregeld, maar de premier heeft er een luisterend oor voor.'

5 Hoe staat Nederland ervoor per SDG?

1
NO
POVERTY

SDG 1: Einde aan armoede

SDSN Bertelsmann: Nederland scoort goed hierop

OESO: Nederland loopt voor op het OESO gemiddelde

Eurostat: Nederland op plaats 9 in Europa

CBS: Eén van de fundamenteën van duurzame ontwikkeling is dat overal ter wereld mensen kunnen ontsnappen uit armoede. Dat vereist onder andere betere sociale beschermingssystemen, kans op fatsoenlijk werk voor iedereen en meer weerbaarheid voor arme mensen.

Trends in Nederland en de EU. In 2016 6,8% van Nederlanders heeft met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Europees heeft Nederland (op Finland en Tsjechië na) het kleinste aandeel van inwoners met risico op armoede. Armoede is meer dan tekort aan inkomen, het is ook een kwestie van onvoldoende kunnen meedoen in de samenleving. Het bredere armoedeconcept met risico op armoede of sociale uitsluiting geldt in Nederland voor 16,7% van de mensen. Waarmee Nederland zich in de top van Europese landen bevindt.

2
ZERO
HUNGER

SDG 2: Einde aan honger

OESO: Nederland loopt achter op het OESO gemiddelde

Eurostat: Nederland op plaats 15 in Europa

CBS: **Honger bestrijden is niet alleen een kwestie van meer voedsel produceren, maar ook van een eerlijke verdeling van voedsel over de wereld. Goed werkende markt-mechanismen, hogere inkomens voor kleine boeren, gelijke toegang tot technologische ontwikkelingen en grond, en meer investeringen dragen hier mede aan bij.**

- **Onder- en overgewicht.** Vergeleken met andere landen in de wereld komt ondervoeding en voedselonzekerheid niet vaak voor in Nederland. Toch maakten in 2016 135 duizend personen (0,8 procent van de bevolking) gebruik van ondersteuning door de Voedselbanken. Het betreft hier grotendeels mensen met een laag inkomen of schulden.
- **Landbouwproductiviteit.** Qua landbouwproductiviteit draait Nederland, samen met Denemarken, al langere tijd mee in de top.
- **Mineralenoverschot.** Deze intensieve landbouw en veeteelt heeft ook een aantal nadelen. Zo staat het intensieve gebruik van de grond regelmatig op gespannen voet met duurzaam bodemgebruik en behoud van biodiversiteit. Ook bij het terugdringen van het stikstofoverschot zijn de afgelopen jaren stappen gezet. Ondanks deze flinke daling, bevindt Nederland zich voor stikstof nog steeds in de Europese achterhoede, op positie 23 van de 25 EU-landen waarvoor cijfers beschikbaar zijn.
- **Onder- en overgewicht.** In Nederland heeft ongeveer 13 procent van de bevolking (20 jaar en ouder) ernstig overgewicht, vrouwen iets vaker dan mannen.

‘Niemand snapt hoe het écht is om arm te zijn’

SDG 1: Einde aan armoede

Doel: De beëindiging van armoede, overal en in al haar vormen

Interview Richeida Overman

Interviewer: Lotte Stegeman, House of Hi

In Nederland leven 590.000 huishoudens in armoede, waarvan 224.000 huishoudens langer dan vier jaar. Dat brengt veel persoonlijke problemen teweeg, zoals schulden, stress en isolement. Richeida Overman (23) was achttien toen ze vanuit Curaçao naar Rotterdam verhuisde. Ze verdronk al snel in het onbekende Nederlandse systeem, voor haar één onoverzichtelijk web van rekeningen. ‘Ik leef constant in stress door schulden.’

‘Vijf jaar geleden zei mijn moeder: “Ga jij maar naar Nederland. Hier zie ik je toekomst niet.” Ik snapte haar,’ vertelt Richeida. ‘Op Curaçao is de kwaliteit van het onderwijs veel lager.’ Ze wilde niet, maar ging toch. Dat bleek niet makkelijk. ‘Ik wist niks van dit land. Hoe je een verzekering moet betalen, hoe het zit met belasting betalen. Ik moest nog leren hoe ik met geld moest omgaan.’ Al snel stapelden de rekeningen zich op.

Niemand kijkt naar mij

Het eerste jaar logeerde Richeida bij haar zus, die al langer in Nederland woonde. Dat ging niet goed. ‘Het was er veel te druk, ik had geen eigen kamer of ruimte om te studeren.’ Via school kwam ze terecht bij een maatschappelijke werkster. ‘Die hielp me aan woonruimte.’ Bij een andere instantie klopte ze aan voor haar geldproblemen. ‘Maar daar werd ik steeds geholpen door stagiaires die snel weer verdwenen.

Elke keer was er iemand anders, die mijn situatie niet kende. We kwamen nooit zover dat we echt regelingen konden treffen’, vertelt ze. ‘Niemand kijkt naar mij als persoon. Als je in de schuldsanering zit, wordt er weinig gelet op wat je nodig hebt, er is weinig flexibiliteit. Er komen steeds nieuwe schulden bij, terwijl je oude probeert af te lossen.’ Richeida denkt dat mensen, helemaal als ze nieuw in Nederland zijn, gebaat zijn bij meer uitleg over hoe het hier werkt. ‘Gewoon concrete tips om je zaken op orde krijgen.’ En beter nog, om financiële problemen te voorkomen.

Constante stress

‘Ik ben nog steeds aan het uitzoeken hoe ik moet leven’, vertelt Richeida. ‘Ik weet nu hoe ik moet afbetalen, maar

het lukt me nog niet. Mijn studiebeurs is niet genoeg voor iemand die een huis huurt, een studie moet betalen en moet eten. Ik ben vorig jaar een keer bijna uit huis gezet omdat ik een huurschuld had. Het is niet fijn om zo onzeker te leven. Ik leef constant in stress door schulden. Ik pieker over alles. Soms wil ik stoppen met school en gaan werken. Maar dan heb ik geen diploma.’

‘Eigenlijk gaan best veel van die werelddoelen ook over mij’, merkt Richeida op als ze de zeventien SDG’s bestudeert. Geen honger, goede gezondheid en welzijn, kwaliteitsonderwijs. Ze hebben allemaal met armoede te maken. Richeida doet mbo-bouwkunde op het Techniek College Rotterdam. Haar droom is om uitvoerder te worden. ‘Alleen, schoolboeken en een laptop kan ik niet betalen. En een bijbaan zoeken durf ik niet. Wat als het dan minder goed gaat met school?’

‘Niemand snapt hoe het echt is om arm te zijn’ zegt Richeida. ‘Iedereen kent de verhalen, maar niemand voelt het.’ Om beter te kunnen helpen, moeten beleidsmakers meer praten met mensen om wie het gaat, vindt ze. ‘Ik zou zelf ook mensen kunnen helpen, ik weet hoe het is. Maar als je zo druk bezig bent met overleven, hoe kun je je dan op anderen storten?’

Ruimte krijgen

‘Op een dag zal het wel goedkomen’, zegt Richeida. ‘Als je gaat opgeven, wordt het alleen maar erger. Ik wil niet dat mijn schulden worden kwijtgescholden, ik heb die deels aan mezelf te danken. Ik moet het zelf doen. Maar het zou fijn zijn als ik de ruimte kreeg. Het zou mij al helpen als ik eens per maand een overzicht kreeg van al mijn rekeningen. Laat mensen over wie het gaat meedenken over de oplossing. Dan is de kans dat het goedkomt groter.’

SDG 3: Gezondheid en welzijn

PwC: In top 3 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van social enterprises
Eurostat: Nederland op plaats 5 in Europa. Van alle SDG's is dit Nederlands hoogste plaats

CBS: Om mondiale gezondheidsvraagstukken zoals betere zorg rond zwangerschap en geboorte, betere gezondheidszorg voor kinderen en het uitbannen van infectieziekten aan te pakken, is het belangrijk dat iedereen toegang heeft tot veilige, effectieve en betaalbare zorg en medicijnen.

- **Gezonde levensverwachting.** Hoewel Nederland over het algemeen hoger scoort ten opzichte van andere landen als het gaat om de kwaliteit en toegankelijkheid van de gezondheidszorg (RIVM, 2014), is de levensverwachting niet of nauwelijks hoger dan gemiddeld. Bij geboorte ligt de levensverwachting van de Nederlandse man met 80 jaar iets boven het EU-gemiddelde, die van de vrouw met 83 jaar op dat gemiddelde.
- **Zelfdoding.** "Wat betreft sterfte per 100 duizend van de bevolking als gevolg van zelfdoding ligt het Nederlandse cijfer vlak bij het Europese gemiddelde.
- **Alcoholgebruik.** Uitgedrukt in geconsumeerde liters pure alcohol per persoon per jaar heeft Nederland één van de laagste waarden in een groep van 12 EU-landen. Het gemiddelde aantal liters alcohol zegt echter weinig over problematisch alcoholgebruik, terwijl de huidige regering juist wil inzetten op het aanpakken daarvan. 'Zwaar drinken' – minstens één keer per week zes of meer (mannen) of vier of meer (vrouwen) glazen op één dag – komt in Nederland vooral voor in de leeftijd van 16-29 jaar. In 2016 was bijna 16 procent van alle twintigers een 'zware drinker'.
- **Roken.** In Nederland rookt in 2016 18 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder dagelijks. Europees gezien zit ons land daarmee in de middenmoot. Het aandeel rokers in de bevolking van 15 jaar of ouder neemt in Nederland al jaren af. In het trendskenario van de Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018 blijft het percentage rokers dalen, naar 14 procent in 2040, maar worden de verschillen in roken tussen hoog- en laagopgeleiden groter (RIVM, 2017).

SDG 4: Goed onderwijs

PwC: In top 5 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van goede doelen
Eurostat: Nederland op plaats 7 in Europa

CBS: Goed onderwijs en de mogelijkheid om een leven lang te leren voor iedereen gaat verder dan schoolregistratie: het kijkt ook naar niveaus van bepaalde vaardigheden, de beschikbaarheid van goed opgeleide docenten en geschikte schoolfaciliteiten, en ongelijkheid in schoolresultaten.

- **Kennis en vaardigheden van jongeren.** Volgens OESO onderzoek naar kennis en vaardigheden scoren Nederlandse 15-jarigen de afgelopen jaren bovengemiddeld vergeleken met andere EU-landen.
- **Leven lang leren.** Nederland behoort tot de landen met de hoogste deelname aan leven lang leren in de EU.

‘Verslaafden voelen zich minderwaardig’

SDG 3: Gezondheid en welzijn

Doel: Verzekeren een goede gezondheid en promoten welzijn voor alle leeftijden

Interview Bram Bruning

Interviewer: Lotte Stegeman, House of Hi

De SDG Gezondheid en Welzijn richt zich onder meer op het voorkomen en behandelen van drugsverslavingen en alcoholmisbruik. Bram Bruning (23) was 17 toen hij door een heftige blessure zijn mariniersopleiding moest opgeven. Eenmaal thuis ging het snel bergafwaarts met hem. Hij raakte verslaafd aan drank en drugs.

‘Ik kom uit een liefdevol gezin’, vertelt Bram. ‘Mijn ouders zijn al dertig jaar getrouwd. Door mijn opvoeding was ik hooguit weinig weerbaar. En ik ben verslavingsgevoelig. Op mijn vierde kon ik de ramen al inslaan als ik niet kreeg wat ik wilde. Ik werd gezien als onhandelbare koter, niet meer dan dat. Op de basisschool ben ik gepest. Ik ben gevormd door de buitenwereld. Maar ik weet ook: met mijn verslavingsgevoeligheid zou het ooit toch misgaan.’

Van kwaad tot erger

Brams droom was om marinier te worden. Juist op die mariniersopleiding ging het fout. Hij raakte geblesseerd en moest stoppen. Bram kwam in contact met oude vrienden. ‘Die blowden en dronken. Ik merkte dat ik mijn poot niet voelde als ik dronk,’ vertelt hij. ‘Er kwamen drugs bij. Ik ging dealen en raakte steeds meer van het padje af.’ Pas toen zijn ouders een ultimatum stelden, gaf hij zich over. Hij ging naar de Yes We Can Clinics. ‘Bijna alle coaches waren daar ervaringsdeskundigen,’ vertelt hij. ‘Mensen die shit hebben

meegemaakt, maar eruit zijn gekomen.’ Dat werkte. ‘Ik wilde het liefst blijven.’

Kinderen ervaren veel druk

‘Stel, je sluit coffeeshops en verkoopt geen drank meer, dan wordt het een nog grotere zoi,’ zegt Bram stellig. ‘Wat werkt wel? Breng jongeren in aanraking met iemand die hier ervaring in heeft. Ik hoorde in de kliniek mensen spreken waarvan ik stijf achteroverviel. Dat kwam aan.’ Ook preventief ervaringsdeskundigen de klas in halen, is volgens hem slim. ‘Wij kregen op school voorlichting over drugs en drank door mensen die het uit een boekje doen,’ legt hij uit. ‘Ik spreek zelf wel eens op scholen. Dat komt aan,’ weet hij. ‘Sommige jongeren reageren naar mij heel open, dat doen ze niet naar hun ouders.’ Jongeren kunnen die voorlichting goed gebruiken, denkt Bram. ‘Het wordt er niet makkelijker op in deze maatschappij,’ vindt hij. ‘Je ziet kinderen met een burn-out terwijl ze nog op de basisschool zitten. Er wordt veel druk

gezet op kinderen. Je moet nu op je veertiende kiezen wat je tot je 67e gaat doen, maar ze zijn nog in ontwikkeling. Ze volproppen met informatie en drukke schema’s helpt niet. Ik had veel problemen met het gevoel dat mensen iets van me verwachtten. Als ik nu gepusht word, kan ik er goed mee omgaan. Bij een kind van zeven komt het veel harder binnen.’

Slechte invloed op je zelfbeeld

‘Negatieve aandacht is nu positieve aandacht,’ zegt Bram. ‘Je ziet het vooral op social media. Treitervloggers, daar kan ik niet tegen. In mijn psychologische rapport van de kliniek staat: “Blijf weg van social media en nieuws.” Kijk, die verslavingsgevoeligheid kan niemand voorkomen. Maar social media maakten het erger. Er is online zoveel narigheid en jongeren zijn nog zo beïnvloedbaar. Ik kijk ook bijna geen nieuws meer, omdat het altijd ellende is. De mensen van wie ik hou, dat is mijn wereld.’

Kansen om het goed te doen

Inmiddels heeft Bram zijn leven op de rit. Hij heeft een baan en woont met twee hondjes in een fijn appartement. ‘Je blijft op je bek gaan. Ik had pas een terugval, nadat het uitging met mijn vriendin. Voor mijn opname kropte ik alles op tot ik ontplofte. Nu weet ik dat open zijn mijn redding is.’ Hij vervolgt: ‘Ik zal er altijd mee moeten dealen. Soms denk ik: was ik maar normaal. Maar het is je hoofd en je hoofd ben jij. Alle verslaafden hebben zelfmedelijden en voelen zich minderwaardig. Hulp zoeken is dus moeilijk. Maar hoe zieliger je jezelf vindt, hoe meer je gaat gebruiken. Ik wil het vertrouwen hebben dat er een kans blijft om het goed te doen. Zorg dus dat we begrepen en niet buitengesloten worden. Het moet niet zo zijn dat mensen als ik niet gelijkwaardig zijn aan anderen.’

SDG 5: Gendergelijkheid

PwC: In top 3 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van goede doelen

Rijksrapportage: 1 vd 2 SDG's die bijzondere aandacht verdient in Nederland

OESO: Nederland loopt in het bijzonder op SDG 5 achter op OESO gemiddelde

Eurostat: Nederland op plaats 14 in Europa

CBS: Ongelijkheid tussen mannen en vrouwen duurt wereldwijd voort. Het realiseren van gelijkheid tussen de seksen en de emancipatie van vrouwen en meisjes vergt een voortdurende inzet. Onder meer op juridisch gebied zal veel werk verzet moeten worden om voor alle vrouwen en meisjes in de wereld basisrechten te garanderen.

- **Deeltijdwerk.** In 2016 had 61 procent van de vrouwen tussen 15 en 75 jaar in Nederland betaald werk. Bij de mannen was dit 71 procent. Ruim drie kwart van de werkende Nederlandse vrouwen heeft een deeltijdbaan, dat wil zeggen ze werken minder dan 35 uur per week. Van de Nederlandse mannen is dit ruim een kwart.
- **Beloningsverschillen.** In Nederland verdienen vrouwen in 2016 gemiddeld per uur 15,5 procent minder dan mannen. Het verschil in uurloon is in de loop van de jaren wel steeds kleiner geworden: in 2008 was het nog meer dan 20 procent. Dit verschil is voor een belangrijk deel verklaarbaar uit uiteenlopende opleidingsniveaus, het hebben van deeltijdwerk en werkervaring. Als we zoveel mogelijk corrigeren voor deze verschillen in achtergrondkenmerken resteert een beloningsverschil van 5 procent bij de overheid en 7 procent in het bedrijfsleven. Bij jongeren tot 25 jaar is al vrijwel geen sprake meer van een verschil in beloning, en in de leeftijd 25–29 jaar verdienen vrouwen bij de overheid per uur gemiddeld zelfs iets meer dan hun mannelijke leeftijdsgenoten (CBS, 2016a).

- **Bestuur en management.** Het aandeel vrouwen in het nationale parlement en lokale overheden in Nederland is internationaal gezien hoog en blijft stabiel. Er zijn in Nederland, met 26 procent in 2015, daarentegen relatief weinig vrouwen in het midden- en hogere management in vergelijking met andere EU-landen. De in het regeerakkoord van Rutte II geformuleerde norm van 30 procent wordt daarmee in Nederland nog niet gehaald.
- **(Seksueel) geweld.** Volgens onderzoek van onderzoeksbureau Rutgers (Rutgers, 2017) heeft 22 procent van de vrouwen en 6 procent van de mannen in Nederland ooit te maken gehad met seksueel geweld.

Rijksrapportage:

- **Gendergelijkheid is een door het CBS geïdentificeerde uitdaging voor Nederland**
- Het emancipatiebeleid richt zich onder meer op het wegnemen van achterstanden van meisjes en vrouwen. “De Minister van Emancipatie legt de focus op drie samenhangende thema’s: arbeidsmarkt, sociale veiligheid en acceptatie en genderdiversiteit en gelijke behandeling. (...) Het kabinet houdt strikt vinger aan de pols door middel van onder meer de Emancipatiemonitor, de LHBT-monitor en de Monitor Wet bestuur en toezicht.”
- De groei van het aantal vrouwen in topfuncties bij het bedrijfsleven blijft achter bij het streefcijfer dat tenminste 30% van de zetels in het bestuur en de raad van commissarissen door een vrouw wordt bezet. (...) De voortgang baart zorgen, want bedrijven moeten voor januari 2010 het streefcijfer halen. (...) De discussie richt zich vooral op de top van het bedrijfsleven maar het gaat ook om doorstroom vanuit de lagen daaronder.
- In 2017 heeft de kennissector veel aandacht aan SDG 5 besteed. De genderbalans in universiteiten is een blijvend aandachtspunt waar slechts in geringe mate vooruitgang wordt geboekt. Hoewel de cijfers voor mannelijke en vrouwelijke promovendi bijna gelijk verdeeld zijn (47 resp. 43%), zijn vrouwen in de hoogleraar benoemingen (19%) en ook in de bestuurlijke functies nog sterk ondervertegenwoordigd. In het HBO is 37% van de bestuurders vrouw, in het WO slechts 28%.

‘We moeten de verschillen gaan waarderen’

SDG 5: Gendergelijkheid

Doel: Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle meisjes en vrouwen

Interview: Arend Jan van den Beld en Sophie Northolt
Interviewer: Lotte Stegeman, House of Hi

Vrouwen hebben 10% minder betaald werk dan mannen, verdienen 5% tot 7% minder en bekleden minder dan 30% van de hogere functies. Als je naar de statistieken op de arbeidsvloer kijkt, is er in Nederland nog wat te winnen aan gendergelijkheid. Sophie Northolt (46, psycholoog, yogadocent en coach) en Arend Jan van den Beld (48, sociaal ondernemer) filosoferen over het nut van percentages en het streven naar gelijkheid óf verschillen.

Arend Jan: ‘Tijdens mijn studie psychologie, waar ik een van de eerste mannen was, zat ik bij een gemengde studentenvereniging. Genderongelijkheid zag ik daar niet. Tot we gingen werken. Toen werden verschillen duidelijker. Mannen zijn meestal doelgerichter. Verwachtingspatronen zijn bij mannen van mijn generatie nog steeds gericht op hoe hoog je op de ladder komt.’

Sophie: ‘Ben jij zelf de man die je omschrijft?’

Arend Jan: ‘Goede vraag. Mijn vrouw en ik hebben drie zonen. We zeggen dat we thuis alles fifty fifty doen. Maar of dat klopt? Ik ben meer gericht op mijn werk dan mijn vrouw. Ik praat er thuis ook meer over, en denk dat dat mannen-eigen is. Herken jij dat?’

Sophie: ‘Ja. Die doelgerichtheid zit in jullie basisconstitutie, vrouwen zijn meer verbindend en verzorgend. En dan kom

je meteen bij genderverhoudingen binnen organisaties. Als je daar alleen mannen neerzet, gaat het vooral om doelen najagen. Dan mist de verbinding, de interactie. Voor een duurzame organisatie én samenleving heb je de combinatie nodig.’

Arend Jan: ‘Mijn moeder zei altijd: “Het gaat in het leven om de details.” Dat vond ik onzin. Ik wilde ook die erkenning. Rond mijn veertigste ontdekte ik dat ze gelijk had. Mijn moeder wilde thuis zijn als haar kinderen uit school kwamen. Op mijn manier ben ik dat ook gaan invullen met mijn zonen. Dat samen zijn is belangrijk. En lastig, want je laptop en kop thee gaan ook samen.’

Sophie: ‘Mijn inmiddels ex-man en ik hadden allebei een drukke carrière. Toen onze oudste zoon geboren werd, zei hij: “Ik kan toch niet méér thuis zijn. Terwijl de afspraak was dat we de zorg zouden verdelen. Ik ben al snel gestopt met werken, het ging niet. Als er een kind ziek was, was ik de sjaak. Ik denk dat vrouwen die dubbele loyaliteit sterker ervaren. Laat je kinderen of werk voorgaan?’

Sophie: ‘Ik houd niet van die genderverdeling op basis van statistieken. Als je de focus legt op ‘die arme vrouwen die minder verdienen’, houd je het dan niet juist in stand? Als je hem verlegt naar het erkennen en waarderen van verschillen tussen mannen en vrouwen, dán zorg je voor duurzame verandering. Op dit moment krijgt het doelgerichte mannelijke principe veel meer waardering. Het verzorgende en verbindende wordt minder gezien, maar is net zo belangrijk.’

Arend Jan: ‘Precies. We moeten zoeken naar welke eigenschappen er nodig zijn voor een ideale balans. Het gaat om het feit dat er in een organisatie – net als thuis – mannelijke en vrouwelijke eigenschappen nodig zijn om tot een duurzame bedrijfsvoering te komen.’

Sophie: ‘Voor mij moet het doel van dit werelddoel,

saamhorigheid zijn. Maar hij is erg vanuit cijfers geformuleerd.’

Arend Jan: ‘Alles moet tegenwoordig meetbaar zijn. Maar als het gaat over een effect dat niet tastbaar is, probeer het dan niet tastbaar te maken. Dan heb je straks evenveel vrouwen als mannen in de top van het bedrijfsleven. Functioneert de maatschappij dan per definitie beter?’

Arend Jan: ‘We zijn nu bezig met gelijkheid. De volgende fase wordt erkennen dat we verschillend zijn. De stap daarna zou moeten zijn dat je waardéert dat je anders bent. Dan kun je elkaar versterken.’

Sophie: ‘Samen in ongelijkheid. Er zijn in de tussentijd zeker elementen die gelijkgetrokken moeten worden. Meer ouderschapsverlof voor mannen. En voor hetzelfde werk moeten mannen en vrouwen gelijk betaald worden. Maar als je naar die topposities kijkt: willen genoeg vrouwen die functies wel?’

Arend Jan: ‘Wellicht denken er veel: ik hoef die druk niet, een mooie baan is fijn maar andere dingen zijn ook belangrijk.’

Sophie: ‘Ik zat op de camping naast een stel. De vrouw was interim-manager bij een ministerie. De man was thuis bij de kinderen. Hij was de verzorger, zij maakte carrière. Daar zit de oplossing. Onderzoek welke eigenschappen er in de breedte nodig zijn om duurzamer te worden. En kijk vervolgens welke persoon het beste op welke plek past.’

SDG 6: Schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen

Eurostat: Nederland op plaats 8 in Europa

CBS: Schoon drinkwater en sanitaire voorzieningen staan aan de basis van duurzame ontwikkeling op tal van terreinen. Hierbij hoort het duurzaam beheer en gebruik van waterbronnen en het faciliteren van water gerelateerde ecosystemen.

- **Waterkwaliteit.** Praktisch iedereen in Nederland heeft toegang heeft tot schoon en betaalbaar drinkwater en tot sanitaire voorzieningen.
- **Gebruiksefficiëntie van water.** Nederland was één van de zes landen die werden uitgenodigd om de proof of concept te testen voor de meting van de SDG-indicatoren voor gebruiksefficiëntie en waterstress. De watergebruiksefficiëntie relateert de economische prestatie (uitgedrukt als bruto toegevoegde waarde) aan het hiervoor benodigde volume grond- en oppervlaktewater dat onttrokken wordt aan het natuurlijk milieu. In Nederland lijkt een positieve trend ingezet qua watergebruiksefficiëntie. Maar voorzichtigheid bij de interpretatie is geboden.
- **Waterstress.** De druk op de beschikbare zoetwatervoorraden door onttrekkingen van oppervlakte- en grondwater nam tussen 2012 en 2014 met 12 procent af. Het 2014 niveau lag ook aanzienlijk lager dan in de jaren 2009 en 2010.

Blue Deal: Samenwerking van Waterschappen en ministeries van Buitenlandse Zaken en Infrastructuur en Waterstaat op de SDG's.

De *Blue Deal* is een tot en met 2030 lopend programma dat is voortgekomen uit de samenwerking tussen de Nederlandse waterschappen en de ministeries van Buitenlandse Zaken en Infrastructuur en Waterstaat. De Blue deal heeft één duidelijk doel: 20 miljoen mensen in 40 stroomgebieden wereldwijd aan schoon, voldoende en veilig water helpen. Ook is er extra aandacht voor klimaat, gender, innovatie, duurzaamheid en armoedebestrijding. Hierbij draagt het programma niet alleen bij aan SDG 6 (schoon water en sanitatie), met een focus op SDG 6.3 – 6.6, maar bevordert het ook gezondheid en welzijn (SDG 3), gendergelijkheid (SDG 5), veilige en duurzame steden (SDG 11), mitigatie en adoptie op klimaatverandering (SDG 13) en het behoud en herstel van ecosystemen (SDG 15).

SDG 7: Duurzame en betaalbare energie

Eurostat: Nederland op plaats 15 in Europa

CBS: Om iedereen te laten beschikken over betaalbare, betrouwbare en duurzame energie moet de toegang tot elektriciteit, schone brandstoffen en technologie worden uitgebreid, de energie-efficiëntie verbeterd worden en meer hernieuwbare energie beschikbaar komen.

- **Hernieuwbare energie.** In Nederland is de toegang tot betrouwbare en betaalbare energiediensten zoals elektriciteit en aardgas goed geregeld. Het aandeel hernieuwbare energie in het energieverbruik nam in de afgelopen jaren licht toe van 5,5 procent in 2014 tot 6,0 procent in 2016. Vooral energie uit biomassa en wind dragen bij aan het aandeel hernieuwbare energie. Binnen de EU staat Nederland bijna helemaal onderaan de ranglijst wat betreft het aandeel hernieuwbare energie. Het Nederlandse doel is om te komen tot een aandeel van 14 procent in 2020 en 16 procent in 2023. Het is de verwachting dat het doel in 2020 niet gehaald gaat worden, vooral door vertraging van windenergieprojecten op land. Het doel voor 2023 wordt naar verwachting wel gehaald.
- **Energie-intensiteit.** Energie-intensiteit is gedefinieerd als de hoeveelheid energie die wordt verbruikt per eenheid economische productie. De indicator wordt berekend als de ratio tussen het totale energieverbruik (kolen, aardgas, aardolie, kernenergie, elektriciteit en hernieuwbare energiebronnen) en het bruto binnenlands product (bbp) in euro's. Nederland doet het net iets beter dan het Europese gemiddelde.

‘Focus op de vóórdelen van elektrisch rijden’

SDG 7: Duurzame en betaalbare energie

Doel: Verzekeren toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen

Interview: Robert Weij

Interviewer: Lotte Stegeman, House of Hi

Het Haagse gezin Weij, bestaande uit Robert (46), Esther (50), Dauwe (7), Zhara (9), Noah (10), Manou (13) en Sawsan (14), deelt een kleine elektrische auto met een vijfkoppig gezin uit de buurt. Want pas toen Robert en Esther zich echt in de materie verdiepten, ontdekten ze hoe weinig ze hun auto eigenlijk nodig hebben. ‘Het is een knop die je moet omzetten.’

Vijf kinderen is een boel. Een gemiddelde zaterdag is dus ook een logistieke uitdaging voor het gezin. Voetbal, hockey, iedereen moet ergens anders heen gebracht worden. Bijna onmogelijk met één auto. Tijd voor een tweede? Of toch... Robert en Esther Weij gingen aan het rekenen en ontdekten: onzin. Samen met vrienden uit de straat besloten ze zelfs: we kunnen in plaats van met méér juist met minder auto's. Door te delen en meer te fietsen. Financieel voordelig, gezonder en beter voor het milieu. Samen kochten ze een elektrische Kia Soul. ‘We houden in een boekje bij hoeveel we de auto gebruiken’, vertelt Robert. ‘Via Whatsapp reserveren we hem. En pas als je zo'n auto deelt, ontdek je echt hoe weinig je hem nodig hebt. Je gaat ook vanzelf kritischer kijken. Reserveer ik de auto voor de boodschappen? Of pak ik mijn fiets met een krat en stevige tassen?’

Combineer klimaat en gezondheid

‘Als ik door Den Haag fiets, tussen alle uitlaatgassen, realiseer ik me steeds: hier wil ik geen bijdrage aan leveren,’ zegt Robert, werkzaam in de gezondheidszorg. Hij denkt dat de efficiëntste manier om mensen te overtuigen over te stappen naar duurzaam vervoer is door te focussen op gezondheid. ‘Dan bereik je veel meer mensen dan wanneer je het milieu als uitgangspunt neemt. Dat blijft toch een ver-van-je-bed-show.’ Hij vervolgt: ‘Er wordt veel geïnvesteerd in campagnes tegen roken. Maar hier in Den Haag laten we wel dagelijks honderden kinderen langs een superdrukke weg rijden waar fijnstof hun longen vervuult. Maak een campagne waarin een groep rokende mensen voor je deur staat in plaats van auto's. Stel, ik kom bij jullie in huis en steek een sigaret op. Dan zet je me zo buiten, toch? Maar als iemand voor de deur staat met een draaiende motor? Laat je dát zien, dan komt het binnen.’

Bezwaren kun je wegnemen

Streven is om in 2050 al onze energie uit duurzame bronnen te halen. Het aantal elektrische of plug-in hybride personenauto's in Nederland groeit gestaag, maar nog altijd is maar 1,4% van alle personenauto's een stekkerauto. Robert begrijpt ook wel dat we nog niet massaal overstappen. ‘Je moet je erin verdiepen, en informatie kan beter. Er zijn te veel onterechte bezwaren en verwarrende mediaberichtgeving helpt niet.’ Hij kent alle drempels. ‘Het is duur, de actieradius is te laag, de auto opladen is gedoe... Maar dan denk ik: draai het nou om. Laat je informeren. Besef hoe smerig een brandstofauto is. Kijk hoe vaak je auto stilstaat. De actieradius is voor veel mensen een bezwaar. Maar hoe vaak rijd je 200 kilometer? En als je inzicht hebt in alle FastNed-punten, zie je hoe makkelijk en snel je kunt opladen. Mensen hebben volgens mij geen idee hoe goed het hier al geregeld is voor elektrisch rijden. Heel veel bezwaren kun je wegnemen.’ En daarvoor ligt volgens Robert een schone taak bij de overheid.

Maak verandering gemakkelijk

‘Er komen steeds meer initiatieven met deelauto's, dat is goed,’ vindt Robert. ‘Elektrische auto's moeten ook goedkoper worden, zodat iedereen die wil overstappen daar de kans voor krijgt. En dan nog steeds moeten mensen worden gestimuleerd om hun auto te delen. Weet je wat het is? We zijn zo lang iets gewend, dan is het belangrijk dat verandering laagdrempeliger gemaakt wordt. Het is een knop die je moet omzetten. Vaak wordt teruggaan naar minder auto's en afscheid van fossiele brandstoffen als achteruitgang gezien. Maar je krijgt er juist iets voor terug: je gaat gezonder leven, bespaart geld en draagt ook nog bij aan het milieu. Laat dát de boodschap zijn, ook vanuit de overheid.’

8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH

SDG 8: Fatsoenlijke banen en economische groei

PwC: Meeste genoemde SDG in jaarverslagen van bedrijven
PwC: In top 3 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van goede doelen
PwC: In top 3 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van social enterprises
Eurostat: Nederland op plaats 9 in Europa

CBS:

Economische groei is een belangrijke motor van duurzame ontwikkeling. Als deze groei duurzaam en inclusief is, kunnen de daardoor toegenomen kansen op werk meer mensen uit armoede helpen ontsnappen. Om toekomstige generaties van de huidige economische groei te kunnen laten profiteren, moet deze groei echter niet leiden tot onhoudbare exploitatie van grondstoffen.

- **Economische groei.** De groei van het bruto binnenlands product (bbp) wordt vaak als indicator gezien voor economische groei. Omdat Nederland een relatief klein land is, is het bbp veel kleiner dan in grotere landen in de EU. Met meer mensen kan er immers meer geproduceerd worden. Wordt er echter voor het inwonersaantal gecorrigeerd dan behoort Nederland tot de top van de EU-landen met het hoogste bbp per inwoner.
- **Duurzame groei.** Economische groei die erg afhankelijk is van het gebruik van grondstoffen is op lange termijn niet houdbaar. Het duurzaam gebruik van grondstoffen is belangrijk omdat de voorraad grondstoffen niet oneindig is en omdat de winning en het gebruik ervan schadelijk kunnen zijn voor mens en milieu. De Nederlandse economie is het meest grondstofproductief van de EU. Dit betekent dat Nederland per duizend euro bbp minder grondstoffen nodig heeft voor de binnenlandse consumptie dan andere landen in de EU. De positie van een land op de ranglijst van grondstofproductiviteit blijkt enigszins samen te hangen met de bevolkingsdichtheid. Een dichtbevolkt land als Nederland heeft per hoofd van de bevolking maar weinig massa nodig voor infrastructuur (zoals wegen en sporen).
- **Werkloosheid.** Profiteert iedereen in Nederland van de groei, of blijft er een grote groep mensen achter in armoede? Met andere woorden: is de economische groei in Nederland inclusief? De hiervoor gebruikte SDG-indicator is het werkloosheidspercentage. In Nederland was dit werkloosheidspercentage in 2016 relatief laag vergeleken met andere landen in Europa. Qua langdurige werkloosheid scoort Nederland in de middenmoot van de EU.

9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE

SDG 9: Innovatie en duurzame infrastructuur

OESO: Nederland loopt achter op het OESO gemiddelde
Eurostat: Nederland op plaats 11 in Europa

CBS:

Innovatie, infrastructuur en industrialisatie zijn drie belangrijke pijlers van economische groei. Alleen als deze pijlers ook rekening houden met inclusiviteit, weerbaarheid en duurzaamheid, kan economische groei duurzame ontwikkeling ondersteunen.

- **Duurzame infrastructuur.** Kijken we naar de voor deze SDG vastgestelde internationale indicatoren, dan zien we dat in Nederland de groei van zowel het personen- als het goederenvervoer meer dan in de meeste andere EU-landen achterblijft bij de groei van de economie. Voor de interpretatie van deze cijfers is het zinvol om ze in een breder perspectief te plaatsen en ook te kijken naar de omvang en het gebruik van de voor het vervoer van personen en goederen noodzakelijke infrastructuur. Nederland kent een uitgebreide infrastructuur. Deze infrastructuur wordt intensief gebruikt. Veel intensiever dan in vrijwel alle andere landen van Europa. Alleen als het gaat om het gebruik van bus, tram en metro en om het goederenvervoer per trein zit Nederland onder in de middenmoot.
- **Aandeel industrie.** De omvang van de industrie in Nederland is relatief klein, als we dit vergelijken met de andere landen van de EU. Het relatief geringe aandeel van de Nederlandse industrie in het bbp hangt samen met de relatief omvangrijke financiële sector in Nederland en, in mindere mate, de relatief grote bijdrage van de overheid aan het bbp.
- **Innovatie.** In geld uitgedrukt gaat de (werk)tijd die in Nederland werd besteed aan onderzoek en ontwikkeling om een kleine twee procent van het bbp. Daarmee staat Nederland binnen de EU in de subtop. Kijken we naar de resultaten van de innovatie-inspanningen, afgemeten aan het aantal octrooien per inwoner dat wordt geregistreerd, dan presteert Nederland goed.

10 REDUCED INEQUALITIES

SDG 10: Minder ongelijkheid

Eurostat: Nederland op plaats 7 in Europa

CBS: Minder ongelijkheid binnen en tussen landen helpt economische migratie tegen te gaan en de stem van ontwikkelingslanden te versterken in internationale economische en financiële besluitvorming.

- **Inkomensongelijkheid in Nederland.** Nederland behoort tot de groep lidstaten met een relatief beperkt verschil tussen hoogste en laagste inkomensgroep.
- **Discriminatiegevoelens.** Het aandeel burgers dat zich als lid van een bepaalde groep gediscrimineerd voelt, wordt als indicatief gezien voor de mate van sociaal kapitaal in een land. Sociaal kapitaal refereert naar de netwerken met gemeenschappelijke waarden, het is de 'smeerolie' die de samenleving draaiende houdt. In vergelijking met andere EU-lidstaten scoort Nederland met 7,6 procent burgers dat zich gediscrimineerd voelt in de middenmoot.

11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES

SDG 11: Veilige en duurzame steden en gemeenschappen

Eurostat: Nederland op plaats 10 in Europa

CBS: Verstedelijking neemt sneller toe dan ooit tevoren: meer dan de helft van de wereldbevolking woont inmiddels in een stad. Maar hoewel steden bijdragen aan werkgelegenheid en economische groei, gaat de snelle verstedelijking wereldwijd hand in hand met enorme uitdagingen zoals tekort aan geschikte huisvesting, toegenomen luchtvervuiling en gebrekkige basisfaciliteiten en infrastructuur.

- **Wonen.** In 2015 was 87 procent van alle huishoudens tevreden met de woning en 82 procent met de woonomgeving. De snel stijgende huizenprijzen in combinatie met aangescherpte financieringsvoorwaarden maken het moeilijker voor starters op de koopmarkt, zeker in de Randstad.
- **Vervoer.** Nederland heeft een goed dekkend openbaarvervoernetwerk: bijna iedereen woont minder dan twee kilometer van een ov-halte. Nederland is ook een fietsland en heeft een uitgebreide fietsinfrastructuur. Voor 79 procent van de ritten van 15 kilometer of langer wordt de auto ingezet, voor 13 procent het openbaar vervoer.
- **Milieu.** Nederland is wat fijnstof in de bebouwde kom betreft een middenmoter in de EU. Nederlanders produceren minder gemeentelijk afval per persoon dan tien jaar geleden, maar wel nog relatief veel vergeleken met andere EU-landen.
- **Veiligheid en toegankelijkheid.** In 2016 was 17,3 procent van de bevolking van Nederland slachtoffer van een misdaad zoals geweld, vermogensdelicten en vandalisme. Hiermee scoort Nederland gemiddeld in de EU. Nederlanders in de 32 grootste gemeenten gaven hun woonplaats gemiddeld een 7,1 als rapportcijfer voor veiligheid in 2016.

Rijksrapportage

Het kabinet stimuleert Nederlandse organisaties om in te springen op kansen die de SDG's bieden, zoals de Human Cities Coalition die samen met Manilla en Jakarta werkt aan oplossingen voor verstedelijking (SDG 11), door Nederlandse private en publieke krachten te bundelen.

SDG 12: Duurzame consumptie en productie

PwC: In top 3 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van bedrijven
PwC: In top 3 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van social enterprises
SDSN Bertelsmann: Nederland scoort slecht hierop
OESO: Nederland loopt voor op OESO gemiddelde
Eurostat: Nederland op plaats 7 in Europa

CBS: Duurzame consumptie- en productiepatronen maken het mogelijk grondstoffen efficiënter te gebruiken. Dit vermindert de impact op het milieu en de afhankelijkheid van grondstoffen. Ook het hergebruik van afval en op verantwoorde wijze verwerken van gevaarlijke stoffen dragen hier aan bij.

- **Grondstofconsumptie.** Als export buiten beschouwing wordt gelaten en er alleen naar de consumptie van producten in Nederland wordt gekeken dan valt per hoofd van de bevolking de consumptie laag uit ten opzichte van veel andere Europese landen. De grondstofconsumptie in de keten (raw material consumption of RMC) laat de grondstofvoetafdruk van Nederland zien. De RMC is tussen 2010 en 2016 met 26 procent gedaald. Deze daling is vooral toe te schrijven aan minerale grondstoffen en heeft te maken met de afname van bouwactiviteiten waarbij veel mineralen worden ingezet.
- **Afvalrecycling.** Van het afval wordt in Nederland bijna 82 procent gerecycled. Het grootste deel van het afval dat vrijkomt is bouw en sloopafval. In vergelijking met andere EU landen is het percentage gerecycled afval in Nederland hoog. Dit gerecyclede afval kan primaire grondstoffen vervangen en zo de grondstofbehoefte verminderen. Echter, ten opzichte van de totale inzet aan grondstoffen door de Nederlandse economie is de hoeveelheid afval die via recycling als secundaire grondstof kan worden ingezet relatief klein. Nederland blijft dus grotendeels afhankelijk van primaire grondstoffen.
- **Voedselverspilling.** Per persoon werd er in 2015 een kleine 130 kg voedsel verspild, dat wil zeggen voedsel dat voor menselijke consumptie bedoeld was, werd daar niet voor gebruikt. Ten opzichte van 2009 is hier weinig in veranderd. De absolute reductiedoelstelling van 20 procent tussen 2009–2015 is dan ook niet gehaald.

Rijksrapportage

“Om SDG 12.3 - halvering van voedselverspilling in 2030 ten opzichte van 2015- te realiseren zijn in Nederland de krachten gebundeld in de Taskforce Circular Economy in Food, waarin bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen samenwerken. De Taskforce richt zich op het vinden van innovatieve oplossingen om de voedselverspilling in de gehele voedselketen te reduceren. Het bedrijfsleven maakt werk van een circulaire economie. Belangrijk is dat projecten in Nederland sneller uit de pilotfase komen en dat knellende regelgeving wegvalt.”

‘Mensen waarderen het als je langskomt’

SDG 12: Duurzame consumptie en productie

Doel: Verzekeren duurzame consumptie- en productiepatronen

Interview: Jeroen Langeweg

Interviewer: Lotte Stegeman, House of Hi

Minder voedselverspilling, meer recycling en hergebruik. In 2030 moeten forse stappen gezet zijn richting een circulaire economie. Afvalscheiding speelt een grote rol. Jeroen Langeweg (31) uit Loosdrecht werkt al tien jaar voor de Grondstoffen- en Afvalstoffen Dienst (GAD) Gooi en Vechtstreek. De eerste acht jaar zamelde hij het afval in. Nu is hij Coördinator-afvalcoach.

‘Als chauffeur reed ik op verschillende inzamelvoertuigen’, vertelt Jeroen. ‘Ik heb dus lang gezien hoe mensen met hun afval omgaan.’ Wat hij heeft opgestoken? ‘Of je nou in een steenrijke buurt of een achterstandswijk rijdt, overal zijn mensen die het keurig doen en mensen die er een potje van maken. En ik ben me door al die jaren zelf extra bewust van de noodzaak om te recyclen.’

We weten waar het thuis misgaat

Als Coördinator-afvalcoach stuurt Jeroen de afvalcoaches aan die inwoners begeleiden bij het scheiden van afval.

‘Ze kloppen bij ons aan met vragen als: “Ik heb een kleine keuken. Hoe kan ik al mijn afvalbakken daar kwijt?” Onze tip is om de restafvalvuilnisbak te gebruiken voor PMD (plastic verpakkingen, metalen verpakkingen en drinkpakken, red.). Dat is nu het grootste deel van je afval. Restafval kan in een

kleiner bakje.’ Een afvalcoach geeft ook voorlichting en gaat de wijk in voor controles en huisbezoeken. Jeroen: ‘En we krijgen tips van vuilnismannen die zien waar het misgaat.’ Hoe? ‘Gewicht is een van de signalen,’ legt hij uit. ‘PMD is licht. Weegt een minicontainer PMD zestig kilo, dan klopt er iets niet.’ Van flatje tot landhuis, Jeroen is overal geweest. ‘Je kunt zoveel beleidsregels bedenken of informatie in de bus gooien als je wilt. Maar als mensen het niet snappen, verander je dat niet met een folder. Mensen waarderen het als je langskomt, interesse toont en samen kijkt naar een oplossing. Het voelt goed om zo te kunnen helpen.’

Veel mensen weten nog niet welke oplossingen er zijn

‘PMD blijft het lastigst voor veel mensen’, weet Jeroen. ‘Dat is nog relatief nieuw. Wat we vaak fout zien gaan, is dat ook papieren verpakkingen nu in de PMD-afvalstroom terechtkomen. Niet goed. En zag je net die plastic slippers in

die PMD-zak? Fout. Slippers zijn geen verpakking.’ Ook over GFT krijgt Jeroen berichten, zoals ‘Het stinkt, en het kan niet in een plastic zak.’ ‘Veel mensen weten niet dat biologisch afbreekbare zakken bestaan’, zegt hij. ‘Voor de meeste dingen zijn simpele oplossingen. Maar dat moet je wéten.’

Sommigen zijn wantrouwig en zeggen: “Het komt toch op een grote hoop terecht” of “Plastic wordt toch allemaal verbrand.” ‘Dat horen ze dan van een buurman of lezen ze in een nieuwsbericht,’ zegt Jeroen. ‘Aan mij om het recht te breien. Dat van die grote hoop klopt niet. En plastic wordt verbrand als de lading vervuild is omdat sommige mensen het afval niet goed scheiden.’ Negatieve berichten in de media overheersen onterecht, vindt hij. ‘Dat demotiveert mensen. Maar werken aan een schoner milieu is iets positiefs. Ook als het een tijd kost voor alles optimaal verloopt.’

De overheid zet de toon

‘De belangrijkste taak voor deze SDG ligt bij de regering’, vindt Jeroen. Zolang de regering het klimaat niet genoeg urgentie geeft, doen inwoners dat ook minder snel. ‘De CO2-uitstoot in Nederland is nog veel te hoog en dat gaat ons direct aan.’ Er is veel meer focus en voorlichting nodig, vindt hij. ‘Ook de verpakkingindustrie kan meer bijdragen. En sommige mensen kunnen zelf ook wel wat meer initiatief tonen hoor. Als ze twijfelen over hoe ze hun afval moeten scheiden, moet dat leiden tot moeite doen om erachter te komen. Maar als je wilt dat inwoners écht hun best gaan doen, zorg dan bovenal dat je naar ze luistert. Als ik als inwoner serieus genomen word, ben ik automatisch meer bereid om mijn nek uit te steken.’

SDG 13: Klimaatverandering aanpakken

PwC: In top 3 meest genoemde SDG's in jaarverslagen van bedrijven

SDSN Bertelsmann: Nederland scoort slecht hierop

Eurostat: Nederland op plaats 20 in Europa

Rijksrapportage: Genoemd als 1 van de 2 SDG's die bijzondere aandacht verdient voor Nederland

CBS: Wereldwijd is de gemiddelde temperatuur met meer dan 1°C gestegen sinds 1906. Het Parijsakkoord is in 2015 tot stand gekomen om klimaatverandering en de effecten daarvan te verminderen. In dit akkoord hebben landen zich gecommitteerd om de weerbaarheid te vergroten en klimaatgerelateerde risico's en rampen te beperken.

- **Uitstoot broeikasgassen.** Van alle Europese landen heeft Nederland de op vier na hoogste uitstoot van broeikasgassen per inwoner. Dit komt onder andere omdat Nederland voor zijn energievoorziening nog grotendeels afhankelijk is van conventionele energiebronnen zoals aardgas, steenkool en aardolieproducten. Ook zijn bedrijfstakken met een hoge broeikasgas intensiteit sterk in Nederland vertegenwoordigd: elektriciteitsbedrijven, raffinaderijen, basismetaleindustrie, chemische industrie, wegtransport en veehouderij. Sinds 2000 zijn de broeikasgasemissies per inwoner gedaald met 17 procent. In de EU als geheel daalden deze emissies nog meer, namelijk met 20 procent.
- **Broeikasgasintensiteit.** De broeikasgasintensiteit, gedefinieerd als de uitstoot broeikasgassen gedeeld door het bbp, daalde met 22 procent tussen 2000 en 2016. In de chemische industrie, de basismetaleindustrie en de luchtvaart verbeterde de broeikasgasintensiteit aanzienlijk, terwijl bij de raffinaderijen, afvalbeheer en het vervoer over land weinig tot geen verbetering is te zien. Met betrekking tot de broeikasgasintensiteit neemt Nederland binnen Europa een middenpositie in.
- **Klimaatbeleid.** Klimaatbeleid is een belangrijk onderwerp voor het kabinet. Nederland zet in op maatregelen die moeten leiden tot een halvering van de CO₂-uitstoot in 2030. Voor de korte termijn worden maatregelen genomen als vergroening van het belastingstelsel, meer kavels op zee voor windenergie en de introductie van een minimumprijs van CO₂ voor de elektriciteitssector. Er komt een nationaal klimaat- en energieakkoord om de CO₂-uitstoot de komende jaren fors te verlagen. Met steun van maatschappelijke organisaties streeft de Nederlandse overheid ernaar om in enkele decennia een koolstofarme energiehuishouding tot stand te brengen en om hierbij kansen te creëren voor een nieuwe, duurzame economische groei.

SDG 14: Bescherming van zeeën en oceanen

SDSN Bertelsmann: Nederland scoort slecht hierop
Eurostat: Nederland op plaats 14 in Europa

CBS: Zeewater bedekt ongeveer drie kwart van de planeet en vormt het grootste ecosysteem ter wereld. De toenemende negatieve effecten van klimaatverandering, overbevissing en vervuiling vormen een bedreiging voor de recente positieve resultaten bij de bescherming van delen van de wereldzeeën.

- **Vervuiling.** Het zeewater wordt vervuild vanuit een aantal bronnen, waaronder scheepvaart, visserij, (strand)recreatie en rivierwater. Zwerfvuil in zee – en met name plastic – is een groeiend probleem voor het mariene ecosysteem. Meer dan 90 procent van alle zwerfvuil in zee is plastic. Het kabinet heeft in de Mariene strategie als doel voor 2020 gesteld om de hoeveelheid zwerfvuil op de kust en de impact in mariene organismen te reduceren. In de periode 2004–2015 hadden maatregelen genomen in het kader van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie geen significante daling van het (plastic) strandafval tot gevolg.
- **Biodiversiteit.** De mariene biodiversiteit staat onder druk door met name de visserij en vervuiling. In de periode 1990–2015 is de Living Planet Index (LPI) van de Noordzee met 30 procent afgenomen. De afname is vooral toe te schrijven aan de achteruitgang van dieren die in of op de zeebodem leven, zoals schelpdieren, kreeftachtigen en zee-egels.
- **Duurzame visserij.** Als gevolg van vangstlimieten en andere maatregelen die de EU instelt, hebben commerciële visbestanden in de Noordzee zich de laatste jaren kunnen herstellen. De omvang van vijf belangrijke commerciële vissoorten – haring, kabeljauw, schol, tong en koolvis – lag in 2017 voor het eerst sinds lange tijd weer boven de duurzaamheidsgrens. Kwetsbare langlevende soorten als haaien en sommige roggen herstellen zich langzamer.

SDG 15: Herstel ecosystemen en behoud biodiversiteit

Eurostat: Nederland op plaats 12 in Europa

CBS: Bescherming en herstel van ecosystemen en de bijbehorende biodiversiteit kunnen de gevolgen van klimaatverandering beperken en weerbaarheid tegen de toenemende druk van bevolking en natuurlijke rampen vergroten. Gezonde ecosystemen liggen aan de basis van andere duurzame ontwikkelingsdoelen, zoals schoon water en voedsel.

- **Stikstofoverschot in bodem.** Door beleidsmaatregelen en inspanningen binnen de landbouw is het nutriëntenoverschot in de Nederlandse bodem de laatste jaren afgenomen. Ondanks de langjarig dalende trend scoort Nederland op EU niveau op dit gebied slecht.
- **Natuur.** Nederland is een dichtbevolkt land en heeft relatief weinig natuur in vergelijking met andere landen. Zestien procent van het Nederlands landoppervlak bestaat uit bos, nat en droog natuurlijk terrein en wetlands. Hiermee staat Nederland op de laatste plaats van de 26 EU-landen waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Daartegenover staat dat de waardevolle natuurgebieden die er in Nederland zijn vaak aangewezen zijn als beschermde natuurgebieden.
- **Biodiversiteit.** De populatie-omvang van 361 inheemse soorten binnen de land- en zoetwaterfauna is met 7 procent toegenomen in Nederland.

SDG 16: Vrede, veiligheid en rechtvaardigheid

SDSN Bertelsmann: Nederland scoort slecht hierop
Eurostat: Nederland op plaats 10 in Europa

CBS: Vrede, veiligheid en rechtvaardigheid zijn van wezenlijk belang voor een duurzame ontwikkeling. In sommige landen en regio's gaan ontwikkelingen naar een vreedzame en veilige samenleving langzamer dan in andere. Gewelddadigheden zijn in recente jaren toegenomen en gewapende conflicten veroorzaken grote aantallen burgerslachtoffers en hebben miljoenen mensen uit hun thuisland verdreven.

- **Criminaliteit.** Het aantal geregistreerde misdrijven in Nederland neemt sterk af. De internationale trend in de misdaadcijfers is over het algemeen dalend. Een deel van de criminaliteit blijft buiten beeld van de registraties. Nederland scoort laag ten opzichte van andere EU-landen wat betreft geregistreerde moord en doodslag.
- **Slachtoffers misdrijven.** In 2016 heeft 17,3 procent van de inwoners van Nederland aangegeven slachtoffer te zijn geweest van een misdrijf. In 2012 was dit aandeel 19,8 procent. In Nederland voelt in 2016 ongeveer 16,4 procent van de bevolking zich wel eens onveilig in de eigen buurt. Dit percentage vertoont een dalende trend. Nederland steekt in positieve zin af ten opzichte van de meeste andere lidstaten van de EU.
- **Gedetineerden.** Het aantal gedetineerden in Nederland vertoont een dalende trend. Het relatieve aantal gedetineerden in Nederland is laag in verhouding tot andere EU-landen.
- **Overheidsuitgaven veiligheid.** Investeren in veiligheid blijft voor de Nederlandse overheid een belangrijk speerpunt. De overheidsuitgaven aan veiligheidszorg zijn in Nederland sinds de jaren negentig toegenomen tot 1,9 procent van het bbp in 2016. Nederland neemt hiermee een middenpositie in binnen de EU.

Rijksrapportage

Het aantal misdrijven per duizend inwoners blijft dalen, maar dat geldt volgens Telos niet voor de onveiligheidsgevoelens van burgers. Een zorgwekkende trend is dat bestuurders in toenemende mate bloot staan aan druk en intimidatie uit criminele kringen, vooral in het zuiden van het land en delen van de Veluwe. Aanpak van deze ondermijning heeft in 2017 veel aandacht gekregen van bezorgde burgemeesters.

SDG 17: Partnerschappen voor de doelen

SDSN Bertelsmann: Nederland scoort slecht hierop
Eurostat: Nederland op plaats 11 in Europa

CBS: Internationale samenwerking is nodig om de capaciteit en middelen te versterken om de duurzame ontwikkelingsagenda uit te voeren. Het realiseren van de doelen vereist samenhangend beleid, een coöperatieve omgeving en het aangaan van nieuwe mondiale partnerschappen.

- **Hulp aan ontwikkelingslanden.** In 2016 besteedde Nederland 0,65 procent van zijn bruto nationaal inkomen (bni) aan ontwikkelingshulp. Binnen de EU staat Nederland daarmee op de zesde plaats. Ondanks deze relatief hoge positie is de trend al langere tijd dalend: tussen 2005 en 2010 bedroeg het aandeel van de Nederlandse ontwikkelingshulp nog ongeveer 0,8 procent van het bni. Een ander aspect waarop Nederland in vergelijking met andere Europese landen relatief hoog scoort zijn de overdrachten die buitenlanders die in Nederland werken, overmaken naar hun eigen land.
- **Handel met ontwikkelingslanden.** De totale Nederlandse invoer vanuit ontwikkelingslanden uitgedrukt in euro's per inwoner is internationaal gezien hoog. Aanvullende analyse is nodig om een beter beeld te krijgen van de exacte samenstelling van deze invoer. Helaas zijn er geen recente cijfers beschikbaar over de koolstofvoetafdruk (carbon footprint) als gevolg van de Nederlandse consumptie, ofwel de milieudruk die Nederland legt op andere landen. Bij de laatste beschikbare internationale vergelijking (2007) scoorde Nederland relatief slecht hierop. Gekeken naar de nationale ontwikkeling is er de afgelopen jaren echter een duidelijke verbetering zichtbaar.

Bijlagen

Bijlage I Onderzoeksverantwoording

Doel

De doelen van het onderzoek zijn gelijk aan de vorige editie van de SDG Booster, namelijk:

- toetsen van de mate waarin organisaties in de vier sectoren (private sector, publieke sector, social enterprises, goede doelen) de SDG's integreren in hun strategie;
- identificeren van uitdagingen en leemten bij het integreren van de SDG's in de sectoren;
- identificeren van de behoeften van de specifieke sector met betrekking tot de SDG's.

Desk research: rapporten

Na het vaststellen van de onderzoeksvraag zijn we gestart met een analyse van bestaande rapporten, te weten:

- Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018 Duurzame ontwikkelingsdoelen: de [stand van zaken](#) voor Nederland.
- Eurostat, 2018 Sustainable development in the European Union, Monitoring [report](#) on progress towards the SDGs in an EU context.
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD, Nederlands: OESO), 2017 Measuring distance to the SDG targets, An [assessment](#) of where OECD countries stand.
- Kamerrapportage, 2018 Tweede Nederlandse SDG-rapportage, [Nederland ontwikkelt duurzaam](#).
- Bertelsmann Stiftung/ the Sustainable Development Solutions Network (SDSN), [2018 SDG Index and Dashboards Report 2018](#), Implementing the goals, global responsibilities.
- [Global Compact Netwerk Nederland](#), 2018, bedrijven op weg naar 2030.

- McKinsey, 2016, [Scaling the impact](#) op the social enterprise sector.

Toelichting input voor afbeelding

- Het Bertelsmann/SDSN- rapport maakt de prestatie van landen op de zeventien doelen en 169 targets inzichtelijk in vier bandbreedtes, groen, geel, oranje, rood. Nederland scoort hier groen op SDG 1. Rood op SDG 12, 13, 14 en 17. En geel (3, 4, 6, 8, 10, 11, 15, 16) en oranje (2, 5, 7, 9) op de overige SDG's.
- Het OESO rapport vergelijkt Nederland met 12 andere OESO landen. Het OESO rapport heeft onder andere tot doel om landen te helpen de SDG's te vertalen naar hun nationale context. Score van Nederland boven OESO gemiddelde is groen gekleurd, onder OESO gemiddelde is geel gekleurd.
- De Tweede Nederlandse SDG-rapportage, de rapportage aan de Tweede Kamer geeft aan:
 - Uit de eerste Nederlandse SDG-rapportage blijkt dat Nederland een goede startpositie heeft om de SDG's te behalen. Tegelijkertijd zijn er SDG's die bijzondere aandacht verdienen, zoals Gender Equality (SDG 5) en Climate Action (SDG 13).
- Het Eurostat-rapport is een kwantitatieve assessment van de vorderingen van de EU in het bereiken van de SDG's. Voor ons onderzoek hebben we gebruik gemaakt van de figuren uit het rapport waarin de 28 EU landen ten opzichte van elkaar zijn gescoord op indicatoren van een bepaalde SDG. De positie van Nederland op de indicatoren is gemiddeld over het aantal indicatoren op een SDG. Wij hanteren deze gemiddelde positie van Nederland per SDG.
- De top 3 SDG's van social enterprises is gebaseerd op drie bronnen. Top 3 van SDG's die gerelateerd zijn aan

het primaire doel van de social enterprise (bron: Social Impact Lab): SDG 3, 8, 12. Top 3 van SDG's waarop social enterprises (en de waardeketen) de grootste impact heeft (bron: Social Enterprise NL): SDG 3, 8, 12. Top 3 van SDG's waaraan de activiteiten van social enterprises bijdragen (bron: Impact Report 2018): SDG 4, 8 en (3, 12).

Deskresearch per sector

Binnen de vier sectoren is het volgende onderzoek gedaan:

Publieke sector: Analyses van de websites en jaarverslagen van 12 ministeries, coalitieakkoorden en websites van 343 gemeenten en de websites van alle 30 agentschappen en 109 zelfstandig bestuursorganen (zbo's). Deskresearch naar deze organisaties en hun inspanningen op het gebied van de SDG's.

Social enterprisesector: Een enquête onder de inschrijvers van het PwC Social Impact Lab (118 respondenten), een landelijke openbare wedstrijd van PwC voor startende social enterprises in Nederland. Dit is aangevuld met inzichten die zijn voortgekomen uit enquêtes voor de Social Enterprise Monitor 2018 van Social Enterprise NL (168 respondenten) en het Impact Report 2017 van Impact Hub (81 respondenten). Daarnaast analyse van de websites van alle 369 social enterprises die als lid getoond worden op de website van Social Enterprise NL. Alsmede van de totaal 46 jaarverslagen/ impacts reports van deze groep social enterprises (ze hebben niet allemaal een jaarverslag of impactrapport op de website gepubliceerd).

Goede doelensector: Inventarisatie, in samenwerking met Centraal Bureau Fondsenwerving, om de behoefte ten aanzien van de SDG's te meten. In de jaarlijkse toetsing onder de leden is gevraagd: 'Als het gaat om het vergroten en beter zichtbaar maken van de impact van uw organisatie, op welke van de benoemde ontwikkelpunten in de Impact Challenge ervaart u voor uw organisatie de grootste uitdaging?'

Categorie D organisaties die in de jaarlijkse toetsing aangaven dat hun grootste uitdaging 'Op begrijpelijke en transparante wijze communiceren hoe de organisatie op weg is de missie te realiseren' is, kregen een vervolgvraag: 'De Sustainable Development Goals (SDG's) zijn een framework om impact te presenteren, zowel in een internationale als in de Nederlandse context. Wat heeft u nodig om met de SDG's te werken?' Daarnaast analyse van de websites en jaarverslagen van 71 categorie C organisaties (baten > € 500.000) en 180 D organisaties (baten > € 2 miljoen).

Bedrijfsleven: Voor het derde jaar op rij een onderzoek naar de manier waarop bedrijven uit verschillende industrieën zich verantwoorden over de SDG's en hun presentaties op de daaraan gekoppelde duurzaamheidsindicatoren. De zogenoemde 'SDG Reporting Challenge' is dit jaar uitgevoerd voor ruim 700 bedrijven verspreid over diverse sectoren uit 21 verschillende landen, inclusief 40 van de grootste bedrijven uit de Nederlandse AEX- en AMX-index.

De onderzochte bedrijven zijn op basis van openbare informatie uit jaarverslagen en duurzaamheidsrapportages beoordeeld op drie aspecten. De prestaties op onderstaande aspecten zijn gebruikt als een benadering van de mate waarin bedrijven daadwerkelijk aan de slag gaan met de SDG's.

De drie aspecten zijn:

1. In hoeverre de SDG's zijn opgenomen in de rapportages. Daarbij is niet alleen gekeken of een bedrijf naar de SDG's verwijst, maar ook of het SDG-prioriteiten heeft gesteld en deze heeft geïntegreerd in de strategie.
2. Wat de kwaliteit is van rapporteren door bedrijven op geprioriteerde SDG's. Bedrijven scoren hoger wanneer zij niet alleen een toelichting geven op hun inzet op een bepaalde SDG, maar (wanneer zij) ook hun prestaties en voortgang meten met behulp van indicatoren en daaraan verbonden targets. Het monitoren van voortgang en impact leidt uiteindelijk immers tot betere SDG-prestaties.
3. Of bedrijven rapporteren en hoe hoog zij scoren op zestien vaak voorkomende duurzaamheidsprestatie-indicatoren.

Voor meer uitleg over de manier waarop het onderzoek is uitgevoerd en gedetailleerde uitkomsten wordt verwezen naar de Nederlandse resultaten. (zie de afbeelding hiernaast) en de uitkomsten van ons [wereldwijde onderzoek](#).

Aanvullend een analyse van de websites van politieke partijen met een vertegenwoordiging in de Tweede Kamer.

Bij de website-analyse in de sectoren is gebruik gemaakt van de resultaten van de zoekfunctie op de betreffende website. De lijst met zoekwoorden is verkrijgbaar bij het onderzoeksteam.

Interviews en ronde tafel

Deskresearch is opgevolgd door interviews met enerzijds stakeholders vanuit de verschillende sectoren, anderzijds sectoroverkoepelende vertegenwoordigers. Er hebben in totaal 22 interviews plaatsgevonden de periode tussen juli en november 2018 (soms in persoon, soms telefonisch). Ook is een rondetafelbijeenkomst met zes goededoelenorganisaties georganiseerd.

Tijdens de interviews en de rondetafelbijeenkomst zijn enerzijds ervaringen en visies vanuit de betreffende organisatie opgehaald. Anderzijds dienden de interviews om de reeds aanwezige (concept)bevindingen te toetsen. Dit geldt ook voor de ronde tafel met goededoelenorganisaties.

Het bovenstaande proces is weergegeven als een stapsgewijs proces, maar is in de realiteit een iteratief proces geweest. Zo zijn gedurende het onderzoek ook aanvullende publicaties gelezen, zijn additioneel stakeholders geïnterviewd en is aanvullend deskresearch gedaan. De in deze publicatie opgenomen citaten en interviews zijn afgestemd met en akkoord bevonden door de betrokken stakeholders. Mocht u nog vragen hebben over dit onderzoek, dan kunt u contact opnemen met het onderzoeksteam of het CR Office van PwC.

Ga met de muis over deze afbeelding om hem leesbaar te maken.

Bijlage II Respondenten interviews en ronde tafel

Interviews

1. Active Cues, Netty de Graaf, Sales en Maaike van Pinxteren, CFO.
2. CBF, Roline de Wilde, directeur en Gerjob Lootens, auditor/toezichthouder Goede Doelen.
3. CBS, Hermanus Rietveld, coördinator Sustainable Development Goals.
4. College voor de rechten voor de mens, Esther Burggraaf, beleidsadviseur en J. Ulenkate, intern.
5. Coolfinity, Maarten ten Houten, CEO en founder.
6. De Nederlandsche Bank, Guan Schellekens, Banking Supervisor/Policy Adviser en Nikkie Rupert, Policy Advisor.
7. Gemeente Amsterdam, Gerard den Boer, Senior Subsidieadviseur Europa en Jan Sluyterman, trainee.
8. Gemeente Haarlem, Martin Jonker, concerncontroller.
9. Gemeente Oss, Wobine Buijs-Glaudemans, burgemeester.
10. Gemeente Utrecht, Hans Sakkers, hoofd afdeling European and International Affairs en Merel Limbeek, stagiair.
11. GiantLeaps, Laura Heerema, founder.
12. Impact Hub, Evan van der Holst, programmamanager.
13. Ministerie van Buitenlandse Zaken, Hugo von Meijenfeldt, Nationaal SDG Coördinator.
14. Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, Evelyn Jansen, focal point SDG's.
15. Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Dorine Wytema, focal point SDG's.
16. Moyee, Mark Kauw, impact officer en Stefan Petrutiu, strategy & impact consultant.
17. NWO, Eric Beerkens, teamleader WOTRO Science for Global Development.
18. Oneworld, Emma Lok, zakelijk manager/uitgever.
19. PGGM, Piet Klop, senior adviseur responsible investment.
20. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Corine van As, focal point SDG's.
21. Social Enterprise NL, Stefan Panhuijsen, directeur.
22. Unie van Waterschappen, Meinke Schouten, transitie manager duurzaamheid en circulaire economie.
23. VNG International, Renske Steenbergen, senior projectmanager en Eline Vermeer, junior projectmanager.

Deelnemers ronde tafel goede doelen

1. HandicapNL, Danielle Schutgens, directeur/bestuur.
2. Hartstichting, Maarten Stikkelorum, CFO.
3. KNCV, Diana Numan, director Operations.
4. Natuur & Milieufederaties, Sonja Sars Impact manager/netwerksecretaris/plv. netwerkdirecteur.
5. Plan International Nederland, Monique van 't Hek, national director.
6. Simavi, Albert Klomp, director Finance & Operations.

Contactpersonen PwC

Wineke Haagsma
Director Corporate Responsibility, PwC
E: wineke.haagsma@pwc.com
T: +31 (0)6 51 70 13 44

Jenny Bruin
Manager Consulting, PwC
E: jenny.bruin@pwc.com
T: +31 (0)6 20 84 31 24

Linda Midgley
Senior Manager Sustainability &
Responsible Governance, PwC
E: linda.midgley@pwc.com
T: + 31 (0)62 000 96 76

Joukje Jansen
Partner Sustainability & Responsible
Governance, PwC
E: joukje.jansen@pwc.com
T: +31 (0)6 53 78 26 45

© 2019 PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289). Alle rechten voorbehouden. PwC verwijst naar de Nederlandse firma en kan soms naar het PwC-netwerk verwijzen. Elke aangesloten firma is een afzonderlijke juridische entiteit. Kijk op www.pwc.com/structure voor meer informatie.